

ALDEN BIESEN MATRIX VAN TIJD EN ARCHITECTUUR

Inhoudsopgave

1	Projectdefinitie en projectopgave	2
2	Visie	4
3	Concrete projectvoorstellen	24
4	Organisatie van het planproces	38
5	Kostenbeheersing	39
6	Team	40

1 Projectdefinitie en projectopgave

In het kort willen we het door de bouwheer geformuleerde programma van eisen herhalen en daarbij onze interpretatie en belangrijkste op- en aanmerkingen voor het voedicht brengen.

doelstellingen in breedste zin

Het ontsluiten van de cultuur-historische site in al zijn dimensies en het optimaal benutten van het centrum en zijn infrastructurele mogelijkheden als cultuur-toeristische aantrekkingspool en als ontmoetingsplaats voor regionale, Europese en mondiale contacten.

Interpretatie:

- ontsluiting van de site (voor een zo breed mogelijk publiek);
- cultureel-toeristische aantrekkingspool (voor een zo breed mogelijk publiek) ;
- ontmoetingsplaats (voor een zo breed mogelijk publiek) ;
- optimale benutting duidt op efficiency en exploitatie.

concreet programma van eisen

te interpreteren als 'korte termijn pve'

1. nieuwe serre;
2. bergruimte voor tuinmaterieel ¹;
3. nieuwe ontvangstbalie;
4. vervangen vd aanbouw aan de rijschool;
5. herhuisvesting toeristische dienst;
6. aanpassen keuken aan wetgeving;
7. restauratie en beveiliging vd kerktoren;
8. herbestemming muurtoren;
9. herbestemming zolders waterburcht;
10. herbestemming voormalige oranjerie;
11. restauratie van het Engels Park met inbegrip van de aanwezige tuinfabriekjes;
12. restauratie en herinrichting van de Rentmeesterswoning;
13. evaluatie van de traphal ²;
14. veiligheid: algemeen;
15. restauratie frontons;

Toen heer Ollies boosheid een beetje bekoeld was, begaf hij zich broedend naar de westertoren, die hij betrokken had zolang de verbouwing duurde.
'Wat een wereld', sprak hij walgend tot zichzelf. 'Hoe kan een heer van stand daarin leven, terwijl zijn rechten zijn afgeschaft, zodat hij afgebroken kan worden zonder vergunning? Maar ik neem het niet! Een Bommel vecht totdat het onderste fundament boven komt. En ik wil nu weleens weten hoe lang dit geklop en gehamer nog duurt. Ik begin genoeg van de verbouwing te krijgen. Waar is heer Leemzeulder?'
Op dat moment ging het deurtje open en tot zijn verrassing stond de gezochte op de drempel.

'Toevallig', zei de aannemer. 'Ik zocht u net. We zijn klaargekomen met het eerste gedeelte van de binnengang, en u moet toch es even komen kijken hoe knap het ontlastingsgewelf getooid is. Weggestoken uitsprongen, plasticement in de timpanen, en onverslijtbaar glanslinool over de oude plavuizen. Allemaal eerste klas materiaal. Het zal u bevallen.'
Zo pratende ging hij voor door een zijdeur en heer Bommel volgde hem met gemengde gevoelens.
'Wat hij bedoelt, weet ik niet', mompelde hij. 'Maar het is toch wonderlijk wat een heer allemaal bezit. En de hoofdzaak is, dat het mij zal bevallen, zeg nu zelf.'

16. herstel historische buitenafwerking vh kasteel vlgs iconografische documenten etc;
17. verlichtingsstudie van het gehele domein;
18. verbeteringswerken noordvleugel - administratie;

waaraan wij zelf - voor wat betreft de korte termijn - zouden willen toevoegen:

19. ruimte voor grootschalige (open lucht) manifestaties;
20. 'optimaliseren' gebruikswaarde Tiendschuur als grote bijeenkomst ruimte;

en op lange termijn zou voorts nog gedacht kunnen worden aan werkzaamheden die we interpreteren op basis van de doelstellingen en onderhavige ontwikkelingen zoals:

21. uitbreidingen (conferentieruimtes, luxueuze gastenaccommodatie, opvang massa-evenementen) ;
22. herinrichtingen(waterslot, verbouwingen uit zeventiger en tachtiger jaren).

van culturele ambities naar probleemstelling

Ofschoon het complex bijna geheel is gerestaureerd en uitgenut voor huidig gebruik heerst er een vaag maar algemeen gevoel van onvrede over het resultaat. Dit gevoel wordt volgens gedeelde opvattingen veroorzaakt door:

- ad-hoc benadering in de restauratiewerkzaamheden en herinrichting;
- ontbreken van relatie tussen huidig gebruik en oorspronkelijke functie;

waaraan wij zelf nog zouden willen toevoegen:

- niet optimaal functioneren in cultureel-economische zin (hypothetisch); er zou meer uit het complex 'gehaald' kunnen worden. Dit blijkt nog al eens op gespannen voet staan met historische mogelijkheden van het complex, of zoals de bouwheer uitdrukt: "dit maximale hergebruik mag echter de draagkracht van de gebouwen en de site niet overstijgen".

en, tegengesteld aan de bovengenoemde van-binnen-naar-buiten bedreigingen de oprukkende aantasting van buiten naar binnen door:

- de verstedelijking van de omgeving.

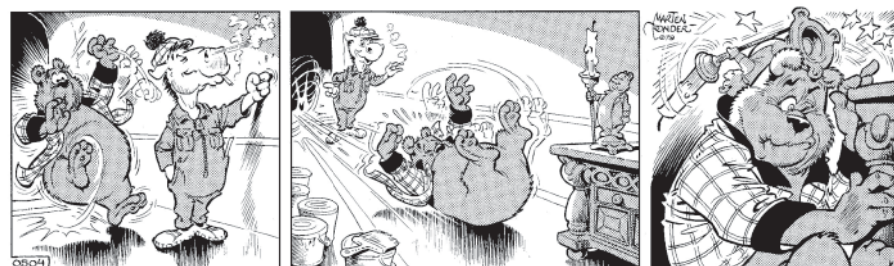
Echter dient niet over het hoofd gezien te worden dat er een enorm stuk werk is verricht dat wel degeden en nauwkeurig is, dat het complex daardoor nog steeds bestaat een groot deel van haar oorspronkelijke grandeur heeft herwonnen.

Er wordt nu verwacht dat middels het formuleren van een visie voor een globale aanpak waardoor alle huidige ingrepen evenals toekomstige ontwikkelingen aan gerelateerd kunnen worden en aldus een betekenisvolle laag aan de historische site toevoegen.

Een belangrijk thema in deze visie zal moeten zijn het omgaan met (te verrichten) aanpassingen: ofwel tijdelijk en dan ook te verwijderen aanpassingen ofwel blijvende en dan een meerwaarde brengende toevoeging. *Duurzaamheid is hier dus ook aan de orde in de zin van culturele duurzaamheid: de historische evolutie van de site en de zichtbare gelaagdheid die dat oplevert.*

¹ Tijdens bespreking met Mevr Kerkhofs bleek dat oorspronkelijk de Tiendschuur bedoeld was voor het opslaan van tuinmaterieel, voor tractoren en voor diverse reservemateriaal. Echter is de Tiendschuur een geliefde gebruikruimte - de enige grote overgebleven ruimte (maar met tussenschotten). Er is dus sprake van aanzienlijke ruimtebehoefte voor berging ed.

² Bij nadere uitleg bleek het te gaan om een ongelukkig gepositioneerd trappenhuis dat noodzakelijk was ivm brandweereisen - dit zou beter opgelost kunnen worden

Toen hij op de drempel verscheen, klopte de vakman trots op de muur. 'Kijk', sprak hij. 'Afgelikt, zwerfkeien door cement vervangen, een laagje betonvl aangebracht, geplamuurd en geschuurd. Voel maar; glad als een zijde. En als u nou de vloer neemt...' Verder kwam hij niet, want heer Bommel had de vloer betreden, en omdat hij niet op het gedane vakwerk rekende, gleden zijn voeten onder hem uit. Hij maakte een lelijke tuimeling, en daar er op de spieggladde oppervlakte niets was dat hem tegenhield, schoof hij ongeremd de hele gang door, totdat hij met een klap tegen het kastje terecht kwam, dat Leemzeulder daar voor de gezelligheid weer geplaatst had.

Versuft bleef hij zitten, maar de fraaie kandelaber, die het meubel sierde, verloor door de schok het evenwicht en trof hem zwaar op de schedel. Dit was te veel voor de beproefde heer, en het gepraat van de bouwder drong slechts vaag tot hem door. Dat wist deze natuurlijk niet en hij ging dan ook opgewekt voort met zijn betoog. 'Zoals ik zei: glanslinoel', vervolgde hij. 'Het is natuurlijk wel even uitkijken geblazen, want men kan licht uitglijden wanneer men geen Diklopropolen heeft. Maar over honderd jaar ligt dit vloertje er nog net zo bij. Geen barsje en geen scheurtje, en gemakkelijk in het onderhoud. Uw huisheer Joost was er best over te spreken. En wat zegt u ervan?'

Heer Ollies gedachtenleven klaarde langzaam op, en toen hij zijn blikken van de verblindende vloer afwendde, werd hij de heer Leemzeulder weer gewaar. 'Daar zit je van te kijken, hè?' vroeg de vakman trots. 'Drie lagen Witerdanwitte glansverf op de muren, weggewerkte Suprabuisverlichting in de kromwelf en een verstoken rondboog. Je wist vast niet dat er zulke mogelijkheden in je ouwe vesting zaten, heer.' Heer Bommel trok zich voorzichtig op aan het kastje, terwijl een zenuwtrek over zijn wang voer. 'D-dit is mijn oude v-vesting niet meer', sprak hij met dunne stem. 'D-dit is... dit is een schande! Waar zijn mijn plavuizen? Wat hebt u met mijn eikehout gedaan? Alles is verknocid. Dit neem ik niet,

bedoel ik. Ik eis mijn natuursteen terug!' De aannemer verkoelde. 'Zo', sprak hij. 'Denk je er zó over? Die ouwe rommel is niet meer te krijgen. Dit is degelijke, door computers gecontroleerde massa-productie en dat was al moeilijk genoeg met al die rare maten hier. Ik heb zelfs plastik- en cementvuller moeten gebruiken, zodat ik er lelijk op toe moet leggen. En dan nog praatjes ook. Je kan het me doen, heer.' 'Ik kan niets doen!' riep heer Ollie boos. 'Ik zal u wat doen, bedoel ik! M-maak dat u wegkomt! Dit is mijn huis en dat laat ik niet verwoesten, al moet ik er dan ook op toelagen. Ik heb er genoeg van.'

ALDEN BIESEN HAPPENING

Zondag 18/8/02

Voor de ouders

- Straattheater
- Ruim 100 demonstrerende kunstambachten
- Optredens van talrijke muziek- en dansgroepen op 4 podia

Voor de kids

- Lollypopkinderfestival
- Theater Houtekop
- Goochelshow van clown Herbie
- M-KIDS
- TINA BRIDE

Praktisch

Van 10u00 tot 18u00
 Inkom: 5 euro, kinderen tot 12 jaar GRATIS
 Route: E313 (Antwerpen-Luik) afrit 31 (Bilzen), volg daarna de pijlen 'Alden Biesen'

www.alden-biesen.be
 Landcommanderij Alden Biesen - Kasteelstraat 6 • 3740 BILZEN
 info: ☎ 089-515399 of 0498-31 95 73

nr. 375, verkrijgbaar in elk Belgisch station vanaf 9,90 euro. Trein + Toegang + Pannenkoeken met drankje: alles in één voordelige prijs. Het toeristische treintje rijdt aansluitend elk uur van station Bilzen naar Alden Biesen

Tina Bride

2 visie

“Eén ding is echter zeker: Alde-Biesen zal niet verdwijnen, het zal integendeel naar een nieuwe glorie opklimmen, een stenen echo uit het verleden blijven die onze flatjesmensen van vandaag in de boei van een vreemde bekoring zal brengen Vier à vijf jaar nog om de meest spektakulaire werken uit te voeren en daarna het verduiddige moeilijke precisiewerk binnen. Dat kan nog een mensenleven duren.” (Gazet van Antwerpen, 10/11 maart 1973)

probleemstelling

Het bovenstaande citaat verscheen kort na de aanvang van de indrukwekkende herstelwerkzaamheden aan Alden Biesen, na honderd jaar verwaarlozing en de rampzalige brand van 1971. De voorspelling uit het artikel is uitgekomen. Maar wel met het verschil dat de flatjesmensen hun flatjes verlaten en druk doende zijn de Lage Landen vol te zetten met mini-Biesen's. Compleet met torens, kruiskozijnen en natuurstenen poorten. Deze ontwikkeling is ook in de directe omgeving van Alden Biesen gaande, en vormt, naar onze mening een serieuze bedreiging voor het voortduren van de glorie van het complex. Wij zijn dan ook van mening, dat binnen het meerjarige masterplan ook terdege rekening dient gehouden te worden met de bredere omtrek, en dat er plannen moeten worden ontwikkeld die te bandeloze verstedelijking in toom gaan houden. Op ons netvlies staat de teloorgang van Hoensbroek - een grote burcht in Zuid-Limburg - als verdrietig voorbeeld van een kasteel dat eens haar weide omgeving domineerde maar nu gedomineerd wordt door non-descripte jaren zestig wijkjes die haar hebben omsingeld.

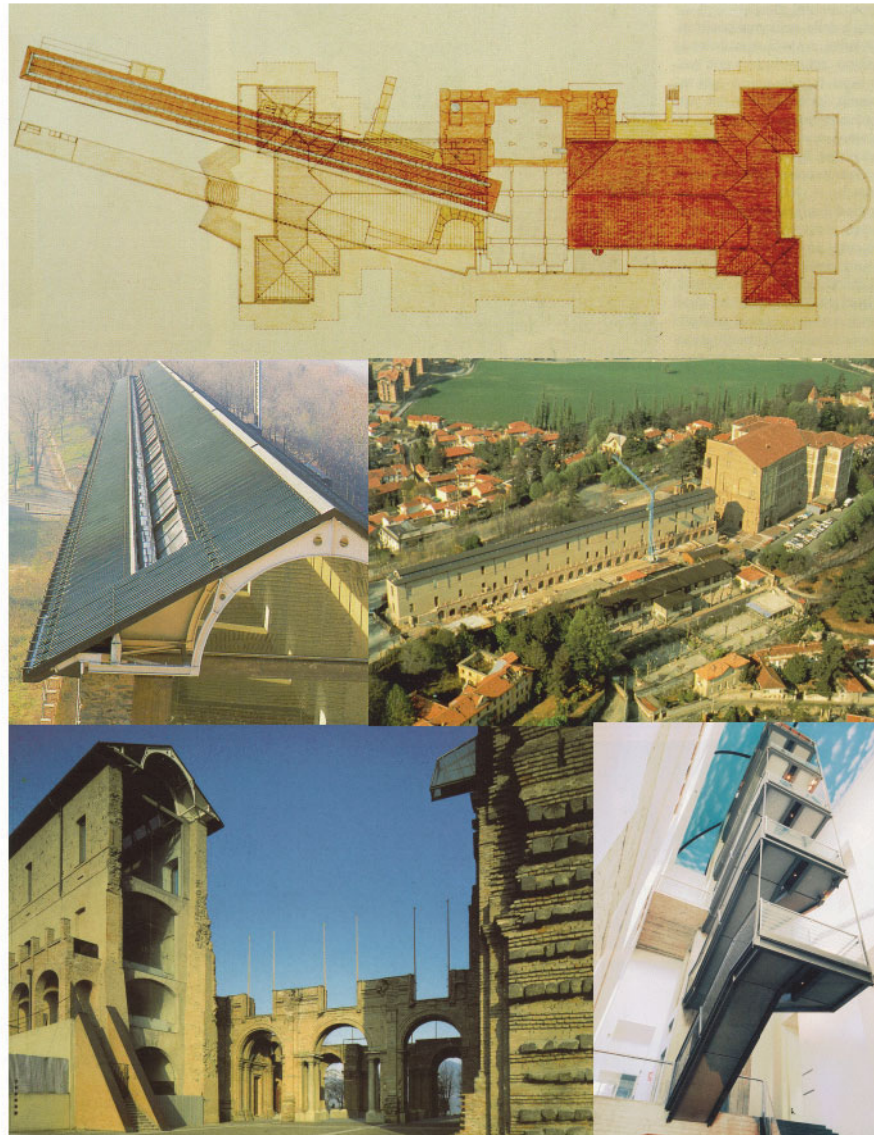
Naast de overeenkomsten tussen het vroegere en het hedendaagse gebruik is er een zeer groot verschil: in de zeventiende eeuw was de gebruiker van het complex een enkele puissant machtige en schatrijke edelman die zich distantieerde van het gemene volk, terwijl het nu openstaat voor iedereen. Dit verschil heeft zeer grote gevolgen voor het gebruik van het complex. Kwam de edelman in zijn eentje per koets, terwijl zijn retinue te paard of te voet kwam, nu komt de gewone man per koets en is het de elite die per rijwiel of te voet arriveert. Waren de grote salons bestemd voor een select clubje die beschaafd converseerden, musicerden of rookten, ze worden nu bevolkt door grote groepen die niet terugschrikken voor 110dB techno. Deze omslag in gebruik vraagt om een nieuwe benadering, wellicht om verbouwingen en zeker om toevoegingen, zoals al meerdere zijn uitgevoerd.

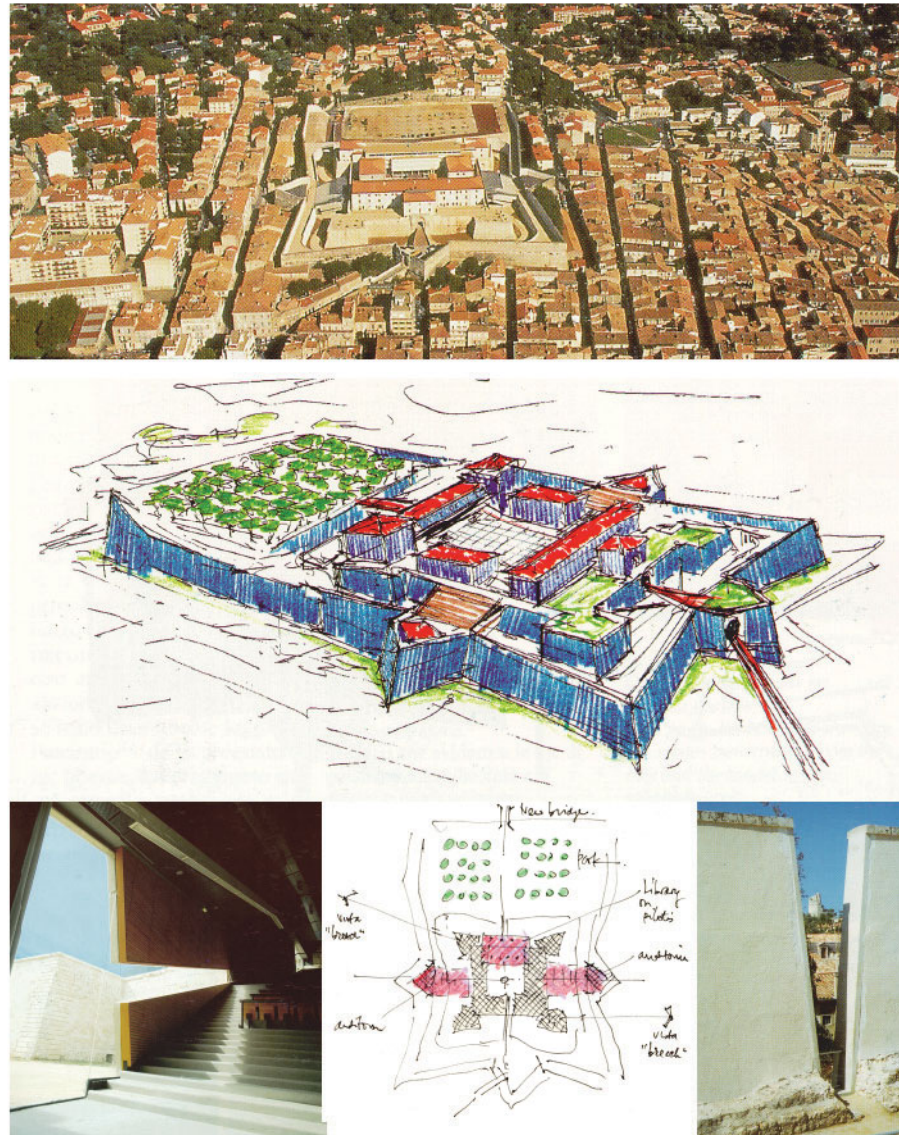
Het Land van Ooit, Druuten. Disneyficatie: een historisch landhuis is onderdeel geworden van een pretpark en roze geschilderd, omdat (sprookjes)kastelen roze behoren te zijn

Kasteel Hoensbroek: omsingeld

Slot Zuylen; in suburbane setting maar met de verankering in het cultuurhistorische landschap in tact

Andrea Bruno: restauratie van het kasteel te Rivoli bij Turijn. Het nooit voltooide droompaleis naar ontwerp van Iuvarra is bevroren op het moment dat de achttiende-eeuwse metselaar zijn troffel weggooid. De wonderbaarlijke Manica Lunga is gerestaureerd, weer schilderijengalerij geworden en van een moderne kapconstructie voorzien.

Andrea Bruno: restauratie en hergebruik van het Fort Vauban te Nîmes als universiteitscomplex. Het fort is geopend naar de stad door bressen en bruggen te slaan en is teruggebracht tot de oorspronkelijke lucide geometrie. Tot slot zijn er een aantal hedendaagse gebouwen, binnen deze geometrie, en met moderne referentie en respect in materiaal, vorm en kleur, toegevoegd.

doel

Wij willen een strategisch concept neerleggen voor de toekomst van Alden Biesen als ruimtelijke ontwerpers. Het is een globale visie die, zoals gevraagd, getoetst wordt aan een aantal concrete termijn bouwprogramma's.

Als de ambitie er is om met Alden Biesen een brug te slaan tussen de geschiedenis, het heden en de toekomst van een belangrijk Europees Cultureel centrum, dan zal er meer nauwkeurig dan tot nu toe het geval is geweest moeten worden gekeken hoe de afleesbaarheid van de historische gelaagdheid ingezet kan worden in een proces van gerichtheid op die toekomst.

Op zich is het bijna onvoorstelbaar hoe dit complex ondanks verwaarlozing, branden, afbraak en onachtzaamheden in het verleden door de inspanningen in de afgelopen decennia zijn oude luister voor een groot deel weer hervonden heeft en evenzeer getuigt het van grote inzet en respect voor de setting hoe het kasteel in de bredere context weer een levend landschappelijk gegeven is geworden. Ons past dan ook de bescheidenheid. Ondanks nogal ingrijpende koerswijzigingen die wij voorstellen, geschiedt dit vanuit het besef dat we deze inzetten met respect voor datgeen wat tot nu toe tot stand is gebracht.

We willen laten zien hoe, in het licht van de komende culturele veranderingen in Europees verband het eigen historisch erfgoed een rol kan spelen (bij een begeleiding van dat proces) en in het bijzonder een instituut als Alden Biesen dat getuigt van een sinds de middeleeuwen ongebroken traditie van waakzaamheid over Europese culturele waarden.

aanpak - modus operandi

We hebben gepoogd het historisch complex opnieuw te analyseren op zijn opbouw, architectonische en landschappelijke waarden, van waaruit een raamwerk is opgebouwd waarin zowel de geschiedenis afleesbaar is als ook de mogelijkheden worden aangegeven voor een proces van aanpassing aan een gewenste toekomst van vaak nog ongewisse ontwikkelingen waarbij de historische identiteit toets zal zijn en richtinggevend.

Wij zouden verdere restauraties, herinrichtingen en toevoegingen willen aanpakken door:

1. de site naar de (hedendaagse) wereld te openen;
2. het complex te strippen tot haar essentie;
3. toevoegingen doen die het huidige gebruik vragen en de historische context toelaten.

Op die wijze verwachten we dat het mogelijk zal zijn het complex te laten voortleven op een

manier die zowel recht doet aan de historie en het huidige gebruik en ook de mogelijkheden biedt voor toekomstige transformaties.

De wijzigingen en toevoegingen die plaats zullen gaan vinden vragen om eenduidige, weloverwogen en meestal bescheiden oplossingen waarbij de grote verantwoordelijkheid niet geschuwd wordt. Hier denken wij aan hoe Plečnik de Praagse Burcht omvormde van feodaal paleis tot een regeringszetel van een democratische republiek, of aan Bruno die het nooit voltooide Rivoli bevroor en omtoverde in een decor voor contemporaine kunst.

De uitermate goed gedocumenteerde nalatenschap van Plečnik laat zien hoe complex het vaak is om juist tot die eenvoudige en vanzelfsprekende oplossingen te komen. Een proces dat de toekomstige architect voor Alden Biesen voor dit werk ook te wachten staat, en wat wij betitelen met Discretio:

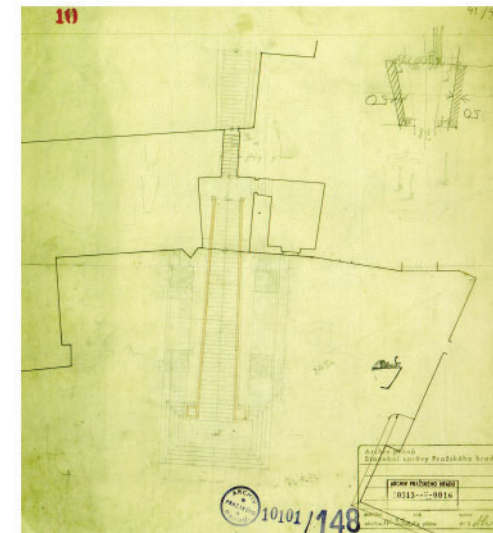
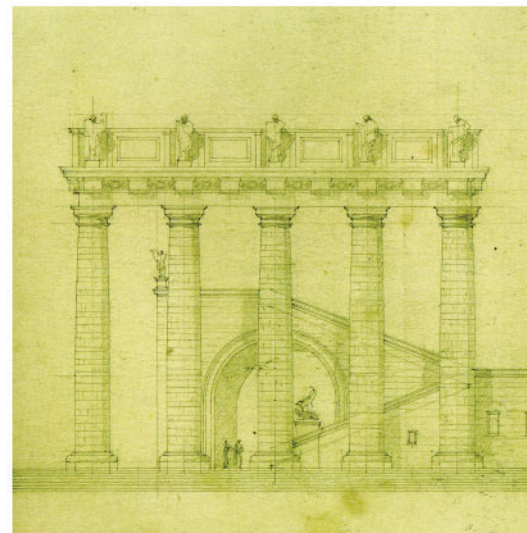
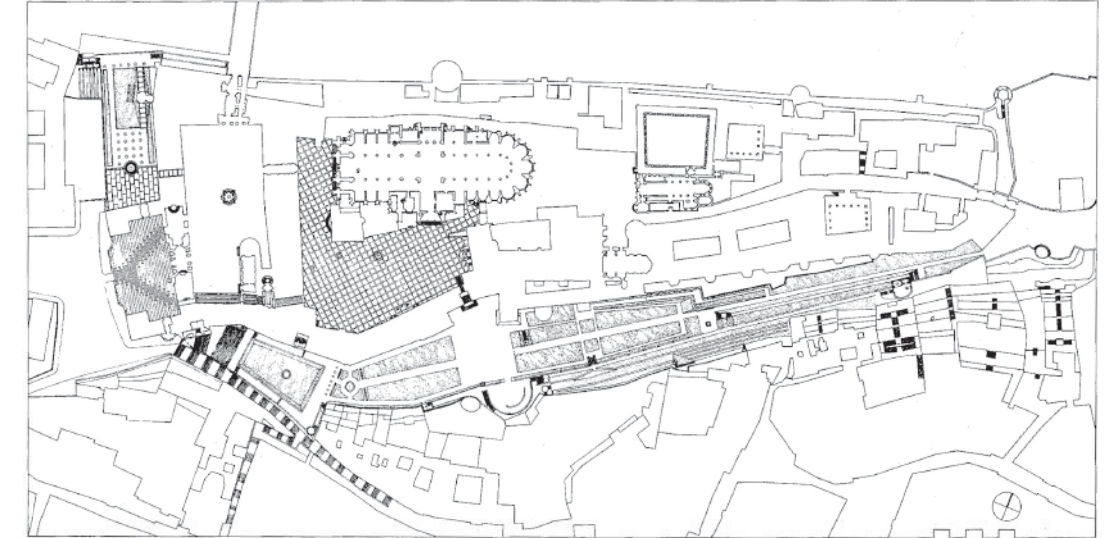
*"We translate this combination of modesty and large responsibilities into discretio. The work of an architect, who, for every new project, listens, feels and smells first, as a discreet chameleon, respectfully of his environment and his client, to eventually synthesize the complexity into lucidity to create a unique and distinct product. In being discreet, a personal architectural creation can distinct itself without being asking for attention, by respecting its environment in its broadest sense. The architectural creation will be good if it is simple, again in the broad sense of being clearly unique and lucid, without adding complexity unasked. Our world is already complicated enough."*³

En dat het hier om een groot en verantwoordelijk werk gaat moge duidelijk blijken uit een artikel, weermom de Gazet van Antwerpen, zoals dat daags na de verwoestende brand in 1971 verscheen:

"Dit grootste kasteel «tussen de Rijn en de Loire», waarvan alleen al de daken van de gebouwen een oppervlakte van ongeveer 3 ha badden,..."

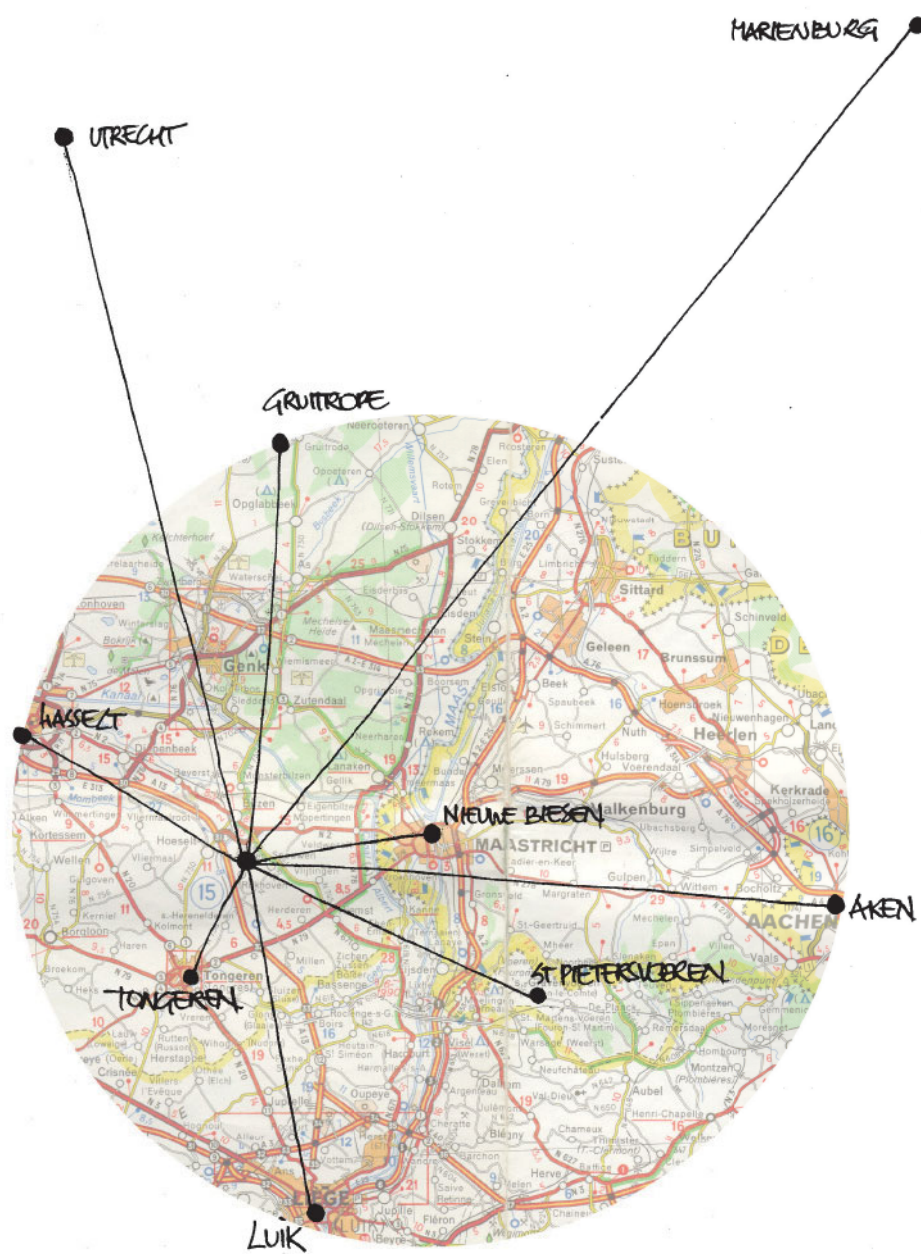
Maar vooral ingrepen gedaan worden, in de volgorde zoals boven voorgesteld, is het begrijpen van Alden Biesen een voorwaarde. Met het ampele materiaal dat ons ten dienste is gesteld, alsmede uit meerdere bezoeken en vergelijkingen met andere complexen hebben we een eigen analyse verricht die ons hielp bij het ontdekken van de genius loci van de plek en de essentie van het complex. Dat deze analyse rudimentair en onvolledig is zij ons vergeven. Het tijdsbestek en de verwachte diepgang in deze fase van de opdracht rechtvaardigen niet een gedetailleerde uitbening noch een streven naar volledigheid.

³ Uit *Discretio*, een studie die wij verrichten met ondersteuning van het Fonds voor Beeldende Kunst en Bouwkunst te Amsterdam.

boven: Jozef Plečnik: omvorming van de Praagse Burcht tot residentie van de eerste democratische regering en de president Thomas Masaryk.

onder: Jozef Plečnik: de 'bulls' staircase' in de Praagse Burcht. Het openen van het kasteel naar de terrassen en de stad door een doorbraak vanaf het grote binnenplein. Het eerste ontwerp - in al z'n monumentaliteit - en het uiteindelijk uitgevoerde plan.

De derde schil: de Euregio

de lagen van de tijd

Het kasteelcomplex is in de loop der eeuwen gegroeid, in diversiteit van ingrepen en bouwstijlen: de middeleeuwse fundamenten, de 16de-eeuwse kern, de 17de-eeuwse kapel en bijgebouwen, 18de-eeuwse verbouwing van hoofdgebouw, de nieuwe bijgebouwen en de aanleg van het park. Er was echter geen sprake van één overheersende stijluitsdrukking. De eenheid van het complex werd benadrukt door een juiste afstemming van schaal en materiaalgebruik. Na de brand van 1971 is het kasteel in deze visie ook gerestaureerd: Herstel van het oorspronkelijke uiterlijk van voor de brand (d.w.z. geen reconstructie van de 16de- of 17de-eeuwse fase maar het uiterlijk zoals dat in de loop van de eeuwen vorm heeft gekregen). Dit getuigt van respect voor de hele geschiedenis van het complex zonder één fase hiervan als 'ideaal' te willen uitlichten.

De lagen van de tijd, waaraan nu ook enkele onderdelen uit de 20ste eeuw zijn toegevoegd, zullen ook in de door ons voorgestelde benadering gerespecteerd blijven.

een benadering van het landgoed van buiten naar binnen: drie concentrische schillen om een kern

Om een duidelijk inzicht in de historische en geografische context van het complex te verkrijgen kan het complex en haar omgeving betracht worden in drie concentrische schillen rondom de kern. Daarbij is de kern het waterslot met daarbij horende gebouwen en tuinen, de eerste schil omvat de rest van het kasteelcomplex binnen haar domeingrenzen, de tweede schil betreft het Haspengouwse ommeland en de buitenste schil de Euregio, het gebied dat zowel historisch alsook tegenwoordig tot het invloedsgebied van Alden Biesen behoort. In de volgende omschrijving benaderen we het domein vanuit de verte en zoomen in tot we de kern bereiken.

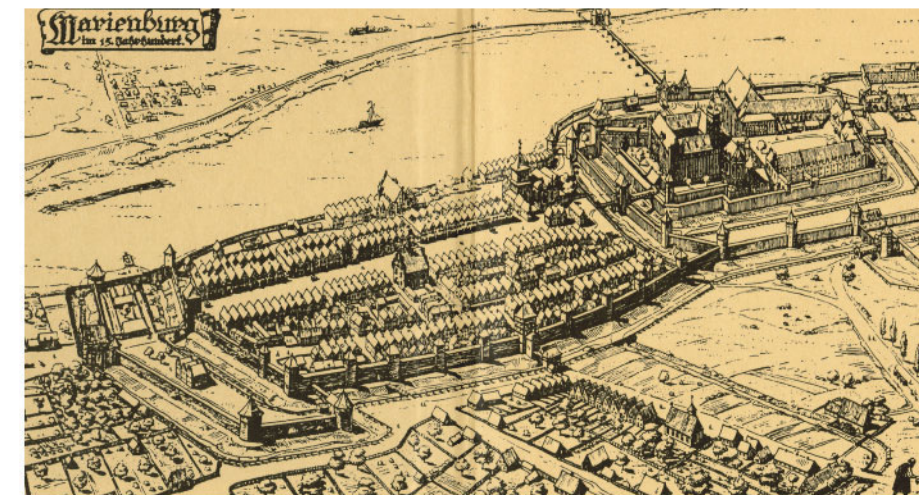
schil 3: de Euregio

Het beoogde Europese karakter, met name het 'Euregiaanse' (Vlaanderen-Nederland-Wallonië-Duitsland), wordt tegenwoordig reeds actief vormgegeven middels de conferenties, manifestaties en Europaklassen, maar zou sterker kunnen. De geschiedenis reikt hiertoe een sleutel: de Duitse Orde was een anti-nationaal gezelschap dat zich vestigde en actief was in geheel Europa, vanaf de zestiende eeuw vooral in Noordwest Europa. Het koppelen van Alden Biesen aan toeristisch/culturele bestemmingen van andere voormalige Landcommanderijen zou een weg kunnen zijn om de bekendheid en werking op internationale schaal te versterken. Dit zou zowel vorm kunnen krijgen in kleine kring, binnen de grenzen van de voormalige Balije alsook in grote kring op de schaal van de landcommanderijen in Noordwest Europa, waarbij de horizon tot in Polen kan reiken.

Op deze, of vergelijkbare, wijze krijgt '(...)het monument een nieuwe intellectuele betekenis, zijn verleden waardig, en biloot de gemeenschap, die dit tweede boeiende leven financieel mogelijk maakt'.⁴

In deze schil zijn er geen fysieke (bouwkundige of landschappelijke) ingrepen voorgesteld. De ideeën zoals hierboven geopperd betreffen veeleer het (cultuur)beleid, en vallen daardoor buiten de verantwoordelijkheid van de architect.

⁴ De balije Eiesen in het Maas-Rijngebied, 1993, p.153

boven: Marienburg onder: Pommersfelden-slot Weißenstein, het stamslot van Von Schönborn

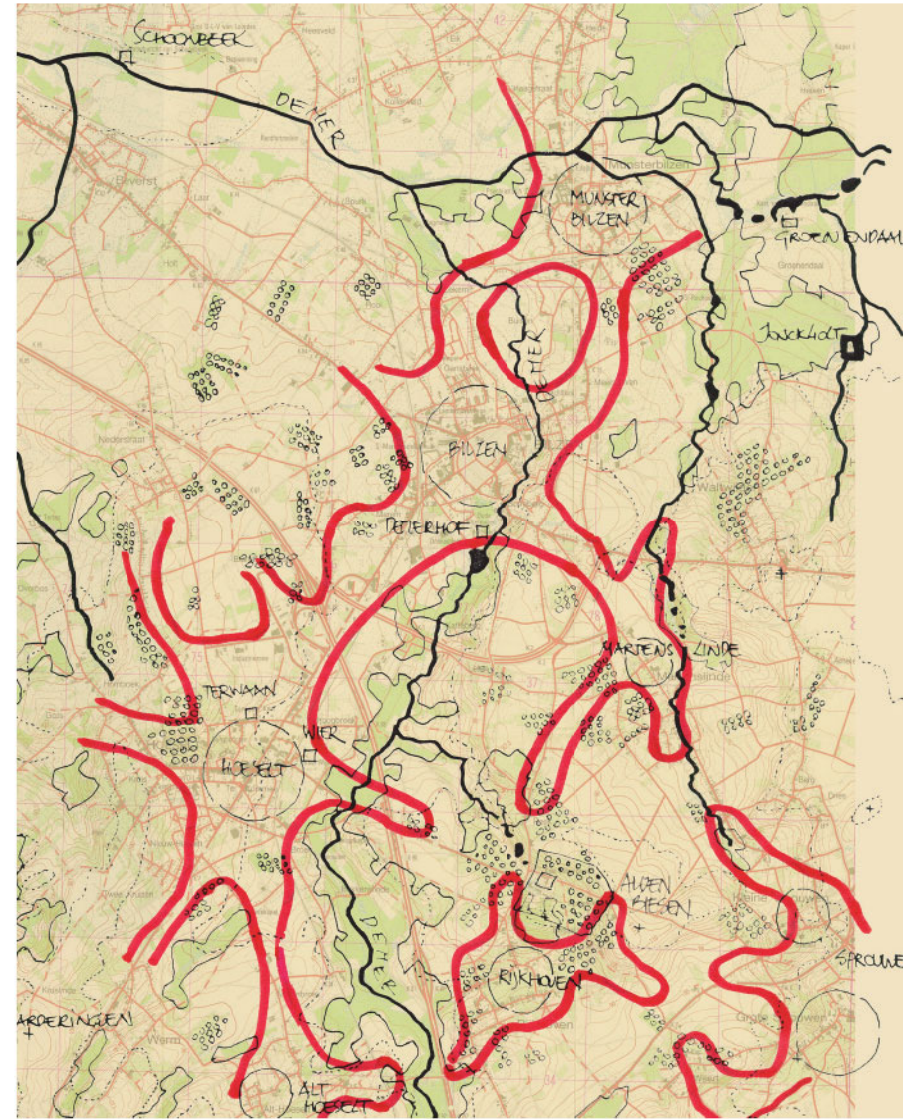
Landcommanderij Utrecht, het Duitse Huis

Overzichtskaart met de drie schillen rond de kern

Schil 2: het Haspengouwse ommeland: een eeuwenoud evenwichtig cultuurlandschap

Schil 2: het Haspengouwse ommeland: sub-urbanisatie

schil 2: het Haspengouwse ommeland

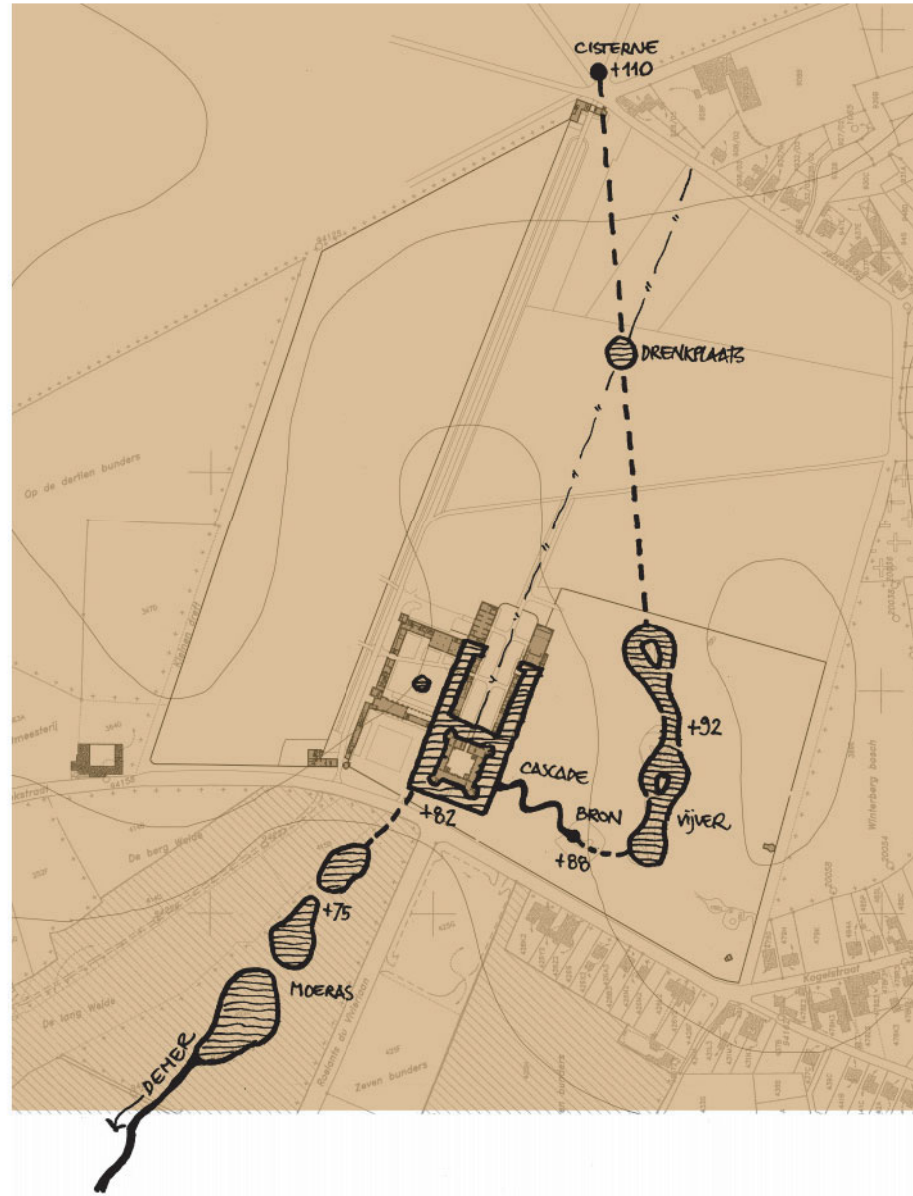
De tweede schil omvat een ring van zo'n tien kilometer rond Alden Biesen, en valt daardoor niet precies samen met de Haspengouw. Echter is het landschap binnen deze ring specifiek Haspengouws en bezit een aantal landschappelijke elementen die historisch de verankering van Alden Biesen in het landschap bevestigen.

Wij staan voor een herstel van de landschappelijke setting en stellen mogelijke ingrepen voor om deze in de toekomst te verankeren.

Het gebied kenmerkt zich als agrarisch landschap dat nu nog slechts licht bebouwd is. Dit gebied is slechts indirect met het kasteel verbonden, te weten door de lanen die bij de zevensprong ontspringen en het landschap kilometers lang doorsnijden. Dit zijn de historische pachtgronden van het kasteel en als zodanig moet de inrichting hiervan ondergeschikt blijven aan het kasteel. Hier mogen absoluut geen opdringerige villa's of dergelijke gebouwd worden: het is het lege akkerland dat door het kasteel gedomineerd wordt. Enkele historische gebouwen langs deze wegen - zoals pachthoeven als het Hof ter Poorten, monumenten als het grafkruis van de familie Du Vivier en meerdere wegkapellen zoals de rococo kapel in Bilzen - verankeren het kasteel in de omgeving.

Het landschap kenmerkt zich door haar lichte glooiing met een afwisseling van natte en beboste valleien en relatief kale heuvels die reeds lange tijd geleden ontgonnen zijn ten behoeve van de landbouw en veeteelt. De valleien zijn over het algemeen oost-west georiënteerd en herbergen kleine stroompjes die de Demer voeden. De stroompjes ontspringen vaak in moerasachtige veldjes of ondiepe meertjes die hoog in de valleien zijn gesitueerd. Ook ter plaatse van Alden Biesen, hoog in een van de zijvalleien is er duidelijk teken van de aanwezigheid van veel water dat zich uit in een recent ingericht ecologisch drasgebiedje ten westen van het complex. Aanknopning van herstelde watercirculatie binnen het domein zou een waardevolle band met de omgeving kunnen vormen en tegelijkertijd de waterkwaliteit van het open water binnen het domein kunnen verbeteren en reguleerbaar maken. We denken in dit verband aan een waterloop die ontspringt bij de cisterne op de top tegenover het Poortgebouw - ruim boven de 100 meter - die via een drenkplaats voor de koeien in de arcadische boomweide de in ere herstelde vijverpartij in het Engelse Park voedt. Vanuit de vijverpartij loopt het water ondergronds de grot binnen om via de gereconstrueerde cascade uit de grot de slotgracht bereikt. Ondertussen heeft het water een verval doorgemaakt van bijna twintig meter, en, tezamen met regen- en sprenghwater dat op het domein wordt verzameld een volume gevormd dat een betere doorspoeling van het grachtenwater mogelijk maakt en daardoor frisser en helderder van kwaliteit wordt. Uiteindelijk stroomt het water uit de slotgracht over in de eerder genoemde drasveldjes en vormt zodoende het ontstaan van een typisch Haspengouwse beek die uiteindelijk de Demer voedt.

De cisterne op het hoogste punt, tegenover het Poortgebouw

Voorgesteld herstel en uitbreiding van de watercirculatie

Commanderij St-Pietersvoeren; het kristal heldere water uit de Voer omspoelt het landhuis

Flora en fauna in harmonie met de Commanderij te St-Pietersvoeren

boven: verdwenen Barok-assen
 beneden: Villa Saraceno van Andrea Palladio: een ferme ornée in de Veneto.
 Een landhuis dat tegelijkertijd het centrum vormt van een groot landbouw-
 bedrijf (foto Peter van Bolhuis)

De barok-as vanuit de galerij aan de buitenhof, tussen voorburcht en waterslot, scherend langs de
 Minervatempel en eindigend bij de Vliegentoren.

Het agrarisch gebied toont een levendig en afwisselend beeld; landbouwgronden, weiden en boomgaarden wisselen elkaar af. De hoogstam boomgaarden zijn een specifieke bijzonderheid van de streek die ook in de toekomst om aandacht en bescherming vragen. In het algemeen is het ecologisch waardevolle oude cultuurlandschap van de Haspengouw waarschijnlijk meer dan de moeite waard te beschermen en te behoeden voor al te uitbundige sub-urbanisatie.

Alden Biesen domineert sinds haar ontstaan het agrarische landschap en kan worden gekenschetst als 'ferme ornée'⁵ - zoals de grote villa's van Palladio in het achterland van Venetië - een landpaleis dat naast haar onmiskenbaar beheersende rol als centrum van een groot agrarisch areaal ook dienst deed als zomerresidentie van de landcommandeur. Deze dubbele functie verklaart haar bijzonder belangrijke band met haar directe en ruimere omgeving en pleit voor instandhouding en - waar nodig - herstel van die band.

De glooiingen en de gevarieerde openheid van het landschap laten zeer lange en verrassende zichtlijnen en assen toe. Vooral op de hoog gelegen punten binnen het domein - met name het Poortgebouw bij de zevensprong, de Rentmeesterswoning en de Vliegentoren - zijn er bijzonder fraaie vergezichten van waaruit echte 'landmarks' uit de weide omgeving zoals de toren van de kerk van Tongeren en de schoorsteen van Sprouwen plotseling opdoemen. Tegelijkertijd zijn er vanuit de genoemde 'hoogtepunten' bijzondere introspectieve zichtassen, zoals uit het Poortgebouw over de Maasrichter Allee en vanuit de Vliegentoren langs de Minervatempel tussen waterslot en voorburcht naar de loggia onder de hospitaalvleugel. Deze zichtassen zijn soms door begroeiing of oprukkende bebouwing verstoord, en het verdient aandacht om te bestuderen of in zulke gevallen herstel plaats kan vinden.

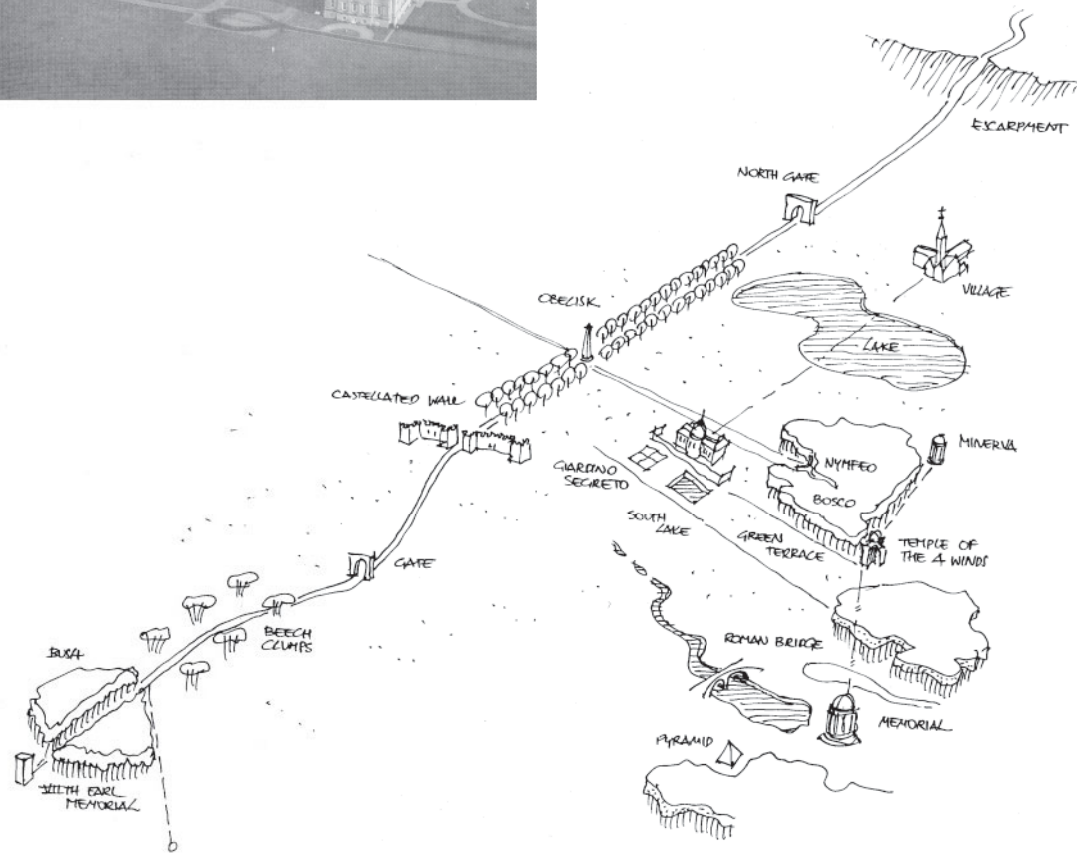
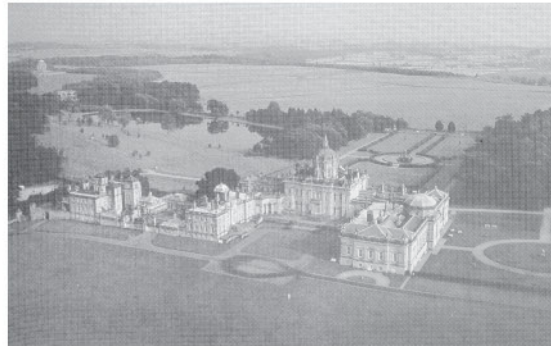
Mogelijk kunnen nieuwe (groene) accenten op cruciale punten worden toegevoegd om deze verankering te verstevigen. In de ruimere omgeving zouden oude bezittingen zoals kapellen, wegruizen en hoeven die historisch bij Alden Biesen behoren kunnen worden geïnventariseerd en herkenbaar gemaakt worden middels functie, kleurstelling of toegevoegde informatiepanelen. Daarnaast zouden bijzondere wegwijzers geplaatst kunnen worden.

Wij pleiten ervoor dat ook oude lanen en assen op een soortgelijke wijze weer herkenbaar worden gemaakt en opgeknapt.

Gedacht wordt in dit verband aan het oprichten van paviljoens of het restaureren van bruikbare en markante gebouwen aan het einde van de voortschrijdende lintbebouwing langs de buurtwegen. Deze paviljoens worden dan letterlijke eindpunten van de lineaire bebouwing en stoppen verdere verstedelijking. In de paviljoens dienen functies te worden ondergebracht die een duidelijke relatie hebben met Alden Biesen zoals hotel accommodatie en restaurants. Onder deze paviljoens vallen de Rentmeesterswoning, het reeds bestaande restaurant naast het parkeerterrein, de vergamelde boerderij bij de zevensprong en nieuw op te richten gebouwen aan de rand van Sprouwen, St Maartenslinde en langs de Roelant Du Vivierlaan.

⁵ "(...)een aanleg waarop de nutsgronden worden gemengd met sierelementen, teneinde een pittoresk effect te bereiken." uit *Follies* van Wim Meulenkamp, p 308.

Castle Howard: verankering van een groot landhuis in haar weide omgeving door middel van assen, verwijzers en landschapselementen.

De 'castellated wall': landschapselement en verwijzer

Rondom de zevensprong: de fietsstalling en op de achtergrond een oude hoeve die zich uitstekend zou lenen als paviljoen ter verwijzing naar Alden Biesen en ter onverbiddelijke afsluiting van de sub-urbanisatie.

Een leegstaand bedrijfspand nabij Hoesselt, een mogelijk paviljoen als verwijzing naar Alden Biesen

Onherroepelijke beëindiging van de suburbanisatie: paviljoens aan het eind van de lintbebouwing

Benaderingen te fiets, te voet en per automobiel.

Voor zich spreekt het herstel en de versterking van de zevensprong met haar bijzondere differentiatie in bomen, het openen van de zevensprong naar haar omgeving door het weghalen van afrasteringen en storende elementen en het versterken van de cisterne als hoogste punt aldaar.

Er is in de tijd een duidelijke scheiding ontstaan in de verkeersstromen die Alden Biesen benaderen. Het gemotoriseerde verkeer maakt gebruik van de westelijke benadering - via Rijkhoven, Reek en Hoeselt - en parkeren vindt plaats op het parkeerterrein op de t-splitsing die door die drie aanrijroutes wordt gevormd. De Maastrichter Allee is voor autoverkeer gesloten - alhoewel het moeilijk schijnt dit te vermijden - , en aan de oostelijke zijde van het domein vind door de grote afstanden en ontbreken van logische aanrijroutes nauwelijks gemotoriseerd verkeer plaats.

Fietsers komen vooral van de oude landwegen uit oostelijke richting die onderdeel uitmaken van een toeristisch Belgisch-Nederlands net van rijwielroutes. De fietsers maken een halte bij de Apostelhoeve, alwaar een fietsenstalling is gerealiseerd, of fietsen verder via de Maastrichter Allee. Voetgangers tenslotte komen uiteraard uit alle windstreken, edoch de echte lange afstand wandelaars zullen langs de GR-wandelroute ⁶ het domein vanaf de zevensprong in het oosten of vanaf een pad dat naar het Demerdal slingert benaderen. De Maastrichter Allee is onderdeel van de GR. De scheiding en afwikkeling van verkeersstromen vinden wij adequaat, en aanpassingen zullen, naar wij verwachten nauwelijks nodig zijn. Wel kunnen er parkeerproblemen ontstaan bij massale manifestaties. Een overloop van het bestaande parkeerterrein op een aanpalend stuk grond heeft reeds haar beslag gekregen. Mocht dat nog een te gering aantal plaatsen opleveren, wij hebben vernomen dat er manifestaties plaatsvinden alwaar er ruimschoots 5000 bezoekers op een enkele dag verschijnen, dan kan gedacht worden aan het openstellen van een weiland voor die specifieke dag. Hiervoor hoeven geen bouwkundige of grondtechnische voorzieningen getroffen te worden omdat het uitdrukkelijk om een incidentele behoefte gaat.

Wel vinden wij dat er in de profilering en bestrating van de autoweg Bilsen – Rijkhoven verbetering mogelijk is. Het is nu een brede asfaltbaan die voorbijschiet zonder zich wat van Alden Biesen aan te trekken. We zouden ons kunnen voorstellen dat ter plaatse van de benadering er een extra bocht wordt gecreëerd en de bestrating wordt aangepast om ruimte en respect te verlenen aan het complex alsmede de verkeersveiligheid te verbeteren.

Het moge duidelijk zijn dat de ingrepen die wij voorstellen op deze schaal de verantwoordelijkheid en competentie van Alden Biesen alleen te buiten gaan. Hiervoor is samenwerking nodig met derden; met de omringende gemeenten en met andere private en publieke partijen. In deze samenwerking zou Alden Biesen, als historisch centrum van internationale importantie, wel het voortouw kunnen nemen.

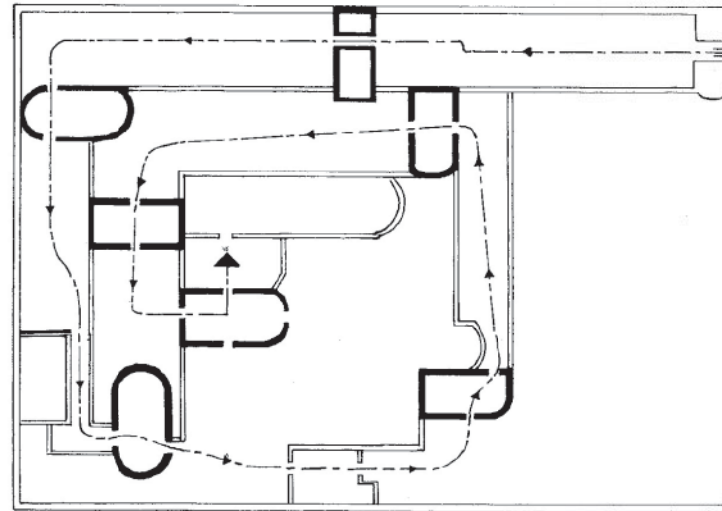
⁶ GR: *Grande Randonnée*, lange afstand wandelroutes

De Zevensprong

Het paleis van Logone-Birni in Tsjaad: een spiraalvormige ceremoniële route met zeven transitie momenten tot het bereiken van de vertrekken van de prins.

schil 1: het domein van Alden Biesen binnen de terreingrenzen

De eerste schil wordt gevormd door het kasteeldomein buiten de slotgracht en de tuinmuur: de Maastrichter Allee met gronden en gebouwen aan weerszijden. De terreinen en opstallen binnen deze schil staan vanouds in dienst van het kasteel. De tuinen als boomgaard, moestuin, weide en hertenkamp; de gebouwen voor opstal van landbouwmaterieel en voorraden. Daarnaast staan binnen deze schil ook opstallen met secundaire functies zoals poortgebouwen, herberg en rentmeesterswoning.

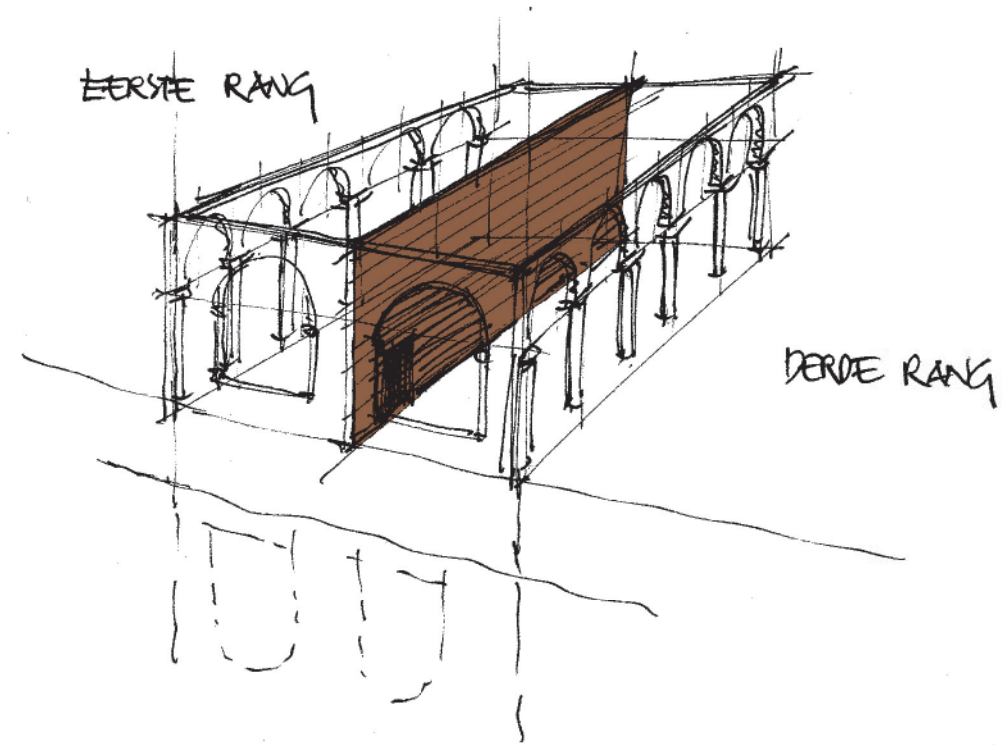
De ceremoniële route door het complex volgde vanouds de hiërarchische climaxwerking: vanaf één van beide poortgebouwen aan de Maastrichter allee, via de buitenhof en de voorburcht naar de hoofdingang van het waterslot die in de oostgevel is gesitueerd. De aansluiting van het waterslot op de overige gebouwen aan de voorzijde is van groot belang en zal opnieuw benadrukt moeten worden. De ingang tot het waterslot moet dan ook steevast via de voorburcht en het voorplein bereikbaar zijn. De brug naar de baroktuin is vanouds een privé-achteruitgang en zal dan ook slechts een secundaire functie mogen hebben: als uitgang van de bezoekers van het waterslot naar de tuin. Deze spiraalvormige benadering kan worden opgevat als een rituele wandeling langs de diverse voorpleinen en poortgebouwen tot aan het hoofdgebouw. Er zijn in deze spiraal vijf transitie momenten aangebracht, die elk opeenvolgend een verdere overgang van publiek naar privé markeren. Het eerste moment vindt plaats op twee plekken, bij de twee poorten aan de uiteinden van de Maastrichter Allee. Dit moment markeert de grens van het domein maar geeft tegelijkertijd de kans dit domein te doorkruisen zonder een formeel bezoek te hoeven brengen aan Alden Biesen. Het tweede moment, de poort naar de buitenhof, is de entree naar het complex zelf. Na dit moment is er eigenlijk geen weg meer terug, men wordt vanaf hier als het ware naar binnen getrokken. De poort naar de voorhof markeert het derde moment waarop het formele domein van de Landcommandeur wordt betreden, en het vierde moment vindt plaats bij de betreding van het 'heilige der heiligen'; de waterburcht. Het vijfde moment markeert de overgang van het kasteel naar de beschutte privé-tuinen alwaar de Landcommandeur even kan ontsnappen en dat aldus een blik vergunt op de intimiteit.

Het herstellen van deze rituele routing en het afsluiten van de 'Abstechers' - de kortsluitingen ter plekke van de achterdeur van het waterslot en door de hospitaalvleugel - zal de belevingswaarde van het bezoekers van de historische expositie in het waterslot verhogen. Bovendien zal er dan minder behoefte zijn aan toegevoegde bewegwijzering, die nu als verwarrend wordt beschouwd. Logischerwijs zullen dan ook de kassa, museumwinkel en informatiestands zeker niet geplaatst dienen te zijn op het eindpunt van de rituele route, zoals nu het geval is.

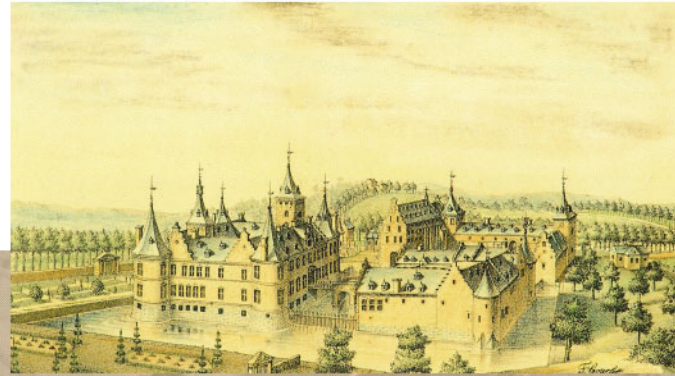
De ceremoniële route in Alden Biesen: 5 transitie momenten van poortgebouw(en) tot prive tuin.

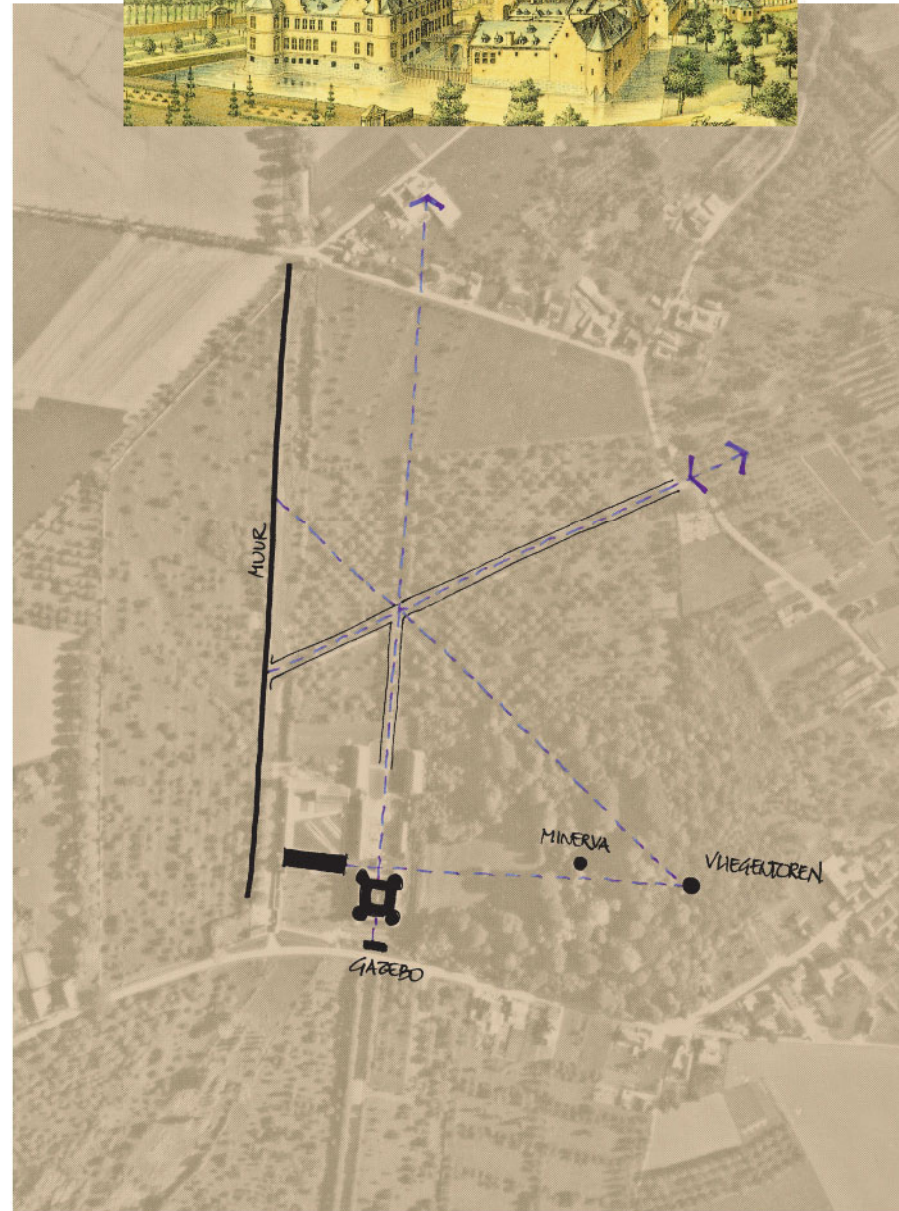
Het herstel van de hiërarchie: de opening van de galerijen onder de hospitaalvleugel, maar de middenwand als onverbidelijke scheiding der rangen. De deur in de scheidingswand is alleen te gebruiken bij uitzondering.

Reconstructie van de hiërarchie: de muur aan de westzijde van de waterburcht met gloriëtte ter afsluiting van de barokke hoofdas.

De vijf 'tuinen' van Alden Biesen; van de kleine en intieme 'giardino segreto', via de ommuurde wildernis naar het grote en onbegrensde cultuurlandschap

Barok assen

De oorspronkelijke ommuringen begeleiden deze spiraalvorm. Hoe intiemer het gebied binnen het domein, hoe geslotener de begrenzing. De privé tuinen - hortus conclusus, baroktuin en Engels Park - van de Landcommandeur waren volledig ommuurd waardoor de kern van het complex alleen op afstand en over de muur van buiten te zien was. Aan de andere kant waren de grenzen juist fluïde alwaar het domein zich richtte naar haar culturele ommeland. Alhier ontstond een vergezicht dat ver over de horizon van de terreingrenzen reikte. De *ferme ornée* verkreeg op die wijze haar verbinding met de landbouwgebieden die haar omgaven en onderhorig aan haar waren. Deze tegenstelling tussen open en gesloten grenzen is door het wegbreken van, met name, de ommuring ter plaatse van de baroktuin achter de waterburcht ernstig verstoord. Herstel van deze muur is in onze visie dan ook belangrijk. Ter plekke van de kruising van de doorgetrokken oost-west as door de waterburcht in de richting van de Roelant du Vivierlaan met de autoweg stond vroeger een prieel, dat het einde van de as markeerde. Nieuwbouw van een passende beëindiging of herstel van dit prieel - was het wellicht de door Landcommandeur Von Reischach aangehaalde gloriëtte - indien voldoende historische documentatie beschikbaar is, beveelt zich aan.

De samenhang tussen de terreinen binnen de eerste schil en haar ommeland is, zoals we ook reeds in de tweede schil opmerkten, van eminent belang. Over het algemeen is de samenhang nog in tact maar er zijn een aantal plaatsen waar enige reconstructie nodig is: langs de Maastrichter Allee, de waterlopen en de ommuring.

De Maastrichter Allee, is weer dicht beplant met lindes. De lindes zijn echter dermate uitgegroeid dat het uitzicht vanuit de allee opzij naar het kasteel wordt geblokkeerd. Het opsnoeien van de lindes en het terugsnoeien van de bosschages alsmede het wegnemen van de afrastering tussen de allee en de aangrenzende bomenweide kan de relatie herstellen. Om te voorkomen dat de koeien de allee betreden kan er, door middel van een scherpkantig talud - een soort a-ha - gerealiseerd worden dat tegelijkertijd een onbelemmerd en panoramisch uitzicht over de landerijen naar het slot mogelijk maakt.

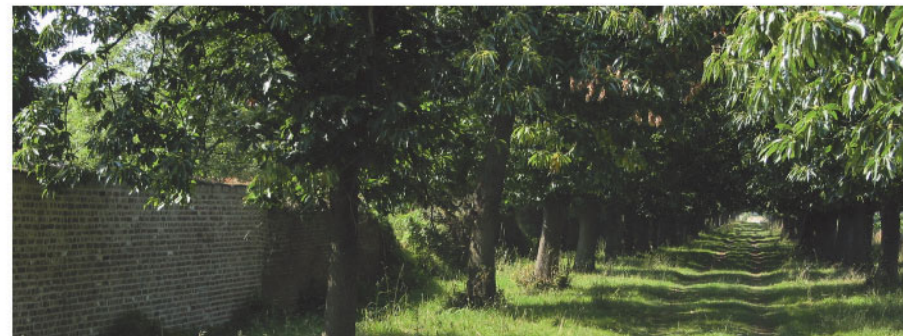
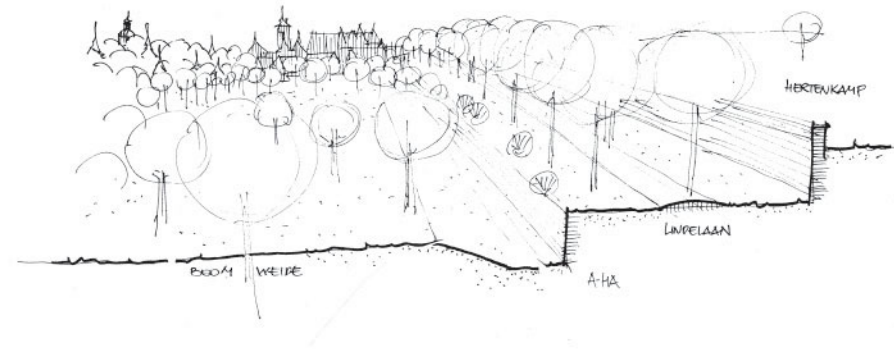
De fietsenstalling aan het uiteinde van de Maastrichter Allee, naast de Trompetterswoning is, alhoewel goed gesitueerd, niet mooi ingepast in het domein en verdient nader aandacht.

Wat betreft de eerste schil zouden we voorts willen pleiten voor een prominenter rol van het groen. Het gebouwencomplex in het algemeen heeft nu een zeer stenig en formeel karakter, hetgeen past bij de kern van het complex maar niet bij het 'landelijke' karakter van de eerste schil. Juist een evenwicht tussen het groen van de struiken, bomen en weides, het rood van de bakstenen en het blauw van de waterpartijen zal dit karakter versterken.

Dat het rood in deze schil daardoor een wat minder gesoigneerd karakter krijgt, ja wellicht soms enige aantasting of verval toont, zal de bij deze schil behorende atmosfeer ten goede komen. Of zoals Geert Mak het verwoord "De afwezigheid van ieder spoor van verval geeft het (...) landschap iets zweevends, iets wortelloos in de tijd. En dat ontbreken van vergankelijkheid maakt dat de tijd in dit land soms op een vreemde manier pas op de plaats maakt, in die stille opgepoetste binnensteden, in die kunstmatige natuur."⁷

Tenslotte wordt gevonden dat er teveel togen over het complex verspreid liggen, in alle hoeken van de eerste schil en de kern komt men wel een barretje of pantry tegen. Deze togen echter horen bij de huidige functie van het complex en, wellicht in tegenstelling tot onze Noord-Nederlandse traditie, er kan geen ontvangst plaatsvinden zonder een hapje en een drankje. Dat is dan kennelijk de meer Bourgondische traditie die hier zijn invloed laat gelden, waarbij direct opgemerkt dat bij de ontvangst in het conferentiecentrum in de Landcommanderij te Utrecht, melk werd geserveerd in een wijnglas. Het is een ontwikkeling die kennelijk al verder oprukt naar het noorden.... Hoe dit alles ten tijde van de Landcommandeur geregeld werd verdient verdere studie. Ook in die tijd werd er verteerd, niet alleen door de edelen maar ook door het gemene volk. Het is denkbaar in dit verband dat de voedsel- en drankvoorziening wat discreter wordt verzorgd en misschien centraler wordt georganiseerd.

⁷ Geert Mak, *Het ontsnapte land*, 1998, p65

boven: de Maastrichter Allee, een asymmetrisch profiel met een onzichtbare grens: een greppel of a-ha. Tussen de lindenbomen door, zicht op het complex over een arcadisch landschap

beneden: dichtgegroeide Maastrichter Allee

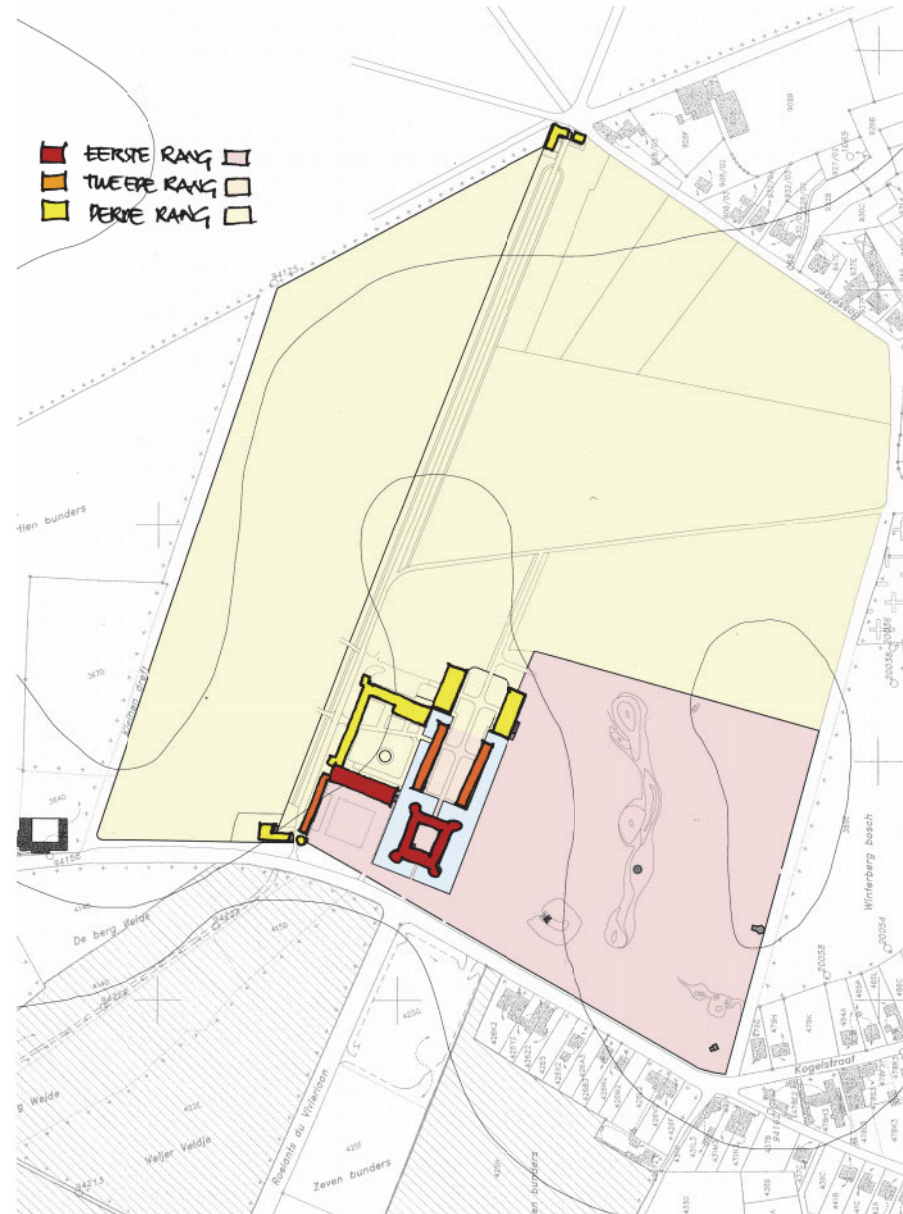

boven: Commanderij St-Pietersvoeren: een mooi evenwicht tussen rood, blauw en groen

beneden: Het toelaten van meer groen in het complex versterkt de sfeer maar is vaak problematisch in onderhoud...

Les très riches heures du Duc du Berry: de achteruitgang van het kasteel

Hierarchische opbouw naar 3 rangen

de kern : het kasteelcomplex

Het kasteelcomplex met de omringende tuinen - de hortus conclusus, baroktuin en het Engels park - vormt de nucleus van het complex. Vanouds kreeg dit deel van het complex dat diende ter vermaak van de kasteelbewoners de hoogste aandacht voor afwerking en raffinement in de inrichting van het gebouw en tuin, de buitenkamers.

Het brandpunt en absolute centrum van het gehele complex is de erekoer met de prachtree van Landcommandeur Von Schönborn. Deze plek is het toppunt van de representatieve functie van de Landcommanderij. Wat zich verder achter de entree bevond bestond uit zowel representatieve als ook intieme ruimtes, waartoe zeer zeker de aangrenzende, ommuurde tuinen, de buitenkamers behoren.

een benadering van binnen naar buiten: de hiërarchische opbouw naar drie rangen

Bij nieuwe ingrepen of toevoegingen aan het landgoed en complex van Alden Biesen is het van groot belang bewust te zijn van de plaats en de status van het betreffende onderdeel binnen het geheel. Er is immers een van oudsher gegroeide hiërarchische ordening, zowel in het landgoed als in het gebouwencomplex. Belangrijker dan nabootsing en aanpassing van vorm van de nieuwe elementen is de aanpassing aan de sfeer van het betreffende deel van het complex, dat wil zeggen aansluiting zoeken bij de hoge-, middelmatige- of lage representatieve waarde van het betreffende onderdeel.

Binnen de gebouwde kern, het eigenlijke kasteelcomplex, dat zich in geografisch opzicht binnen de eerste schil bevindt, heerst vanouds een strikt gevoel voor hiërarchie. Er zijn drie distincte rangen te onderscheiden.

Op de eerste rang bevinden zich de hoofdgebouwen conform de driedelige doelstelling van de Duitse ridders bestaande uit het vierkante slot, de ziekenzaal alsmede de kapel. Hiertoe behoren ook de intieme buitenkamers; de hortus conclusus, baroktuin en Engels Park.

Op de tweede rang bevinden zich de gebouwen van secundair belang. Dit zijn de gebouwen die direct ten dienst van de ridders stonden, gebouwen die de stallen, de logeervleugel en de orangerie herbergen. In concreto komt dat neer op de beide vleugels van de voorburcht en de orangerie met zijvleugels.

Op de derde rang tenslotte staan de utilitaire onderdelen van het kasteelcomplex: de schuren in het verlengde van de voorburcht, de gebouwen aan de buitenhof en de verder weg gelegen gebouwen zoals het Poortgebouw en de Rentmeesterswoning.

Deze hiërarchie is dus gebaseerd op de functie van de diverse onderdelen binnen het complex. Architectonisch krijgt dit vanoudsher uitdrukking door een zorgvuldige afweging van materiaal en vorm van ondermeer vloeren, plafonds, deuren enzovoorts. Ingrepen en/of toevoegingen in deze drie rangen moeten duidelijk aansluiten op de status van de betreffende zone. Het programma van eisen, de verdeling van de functies zou hier idealiter ook rekening mee moeten houden! Nader beschouwend betekent dat voor het complex onder meer het volgende.

eerste rang

Uiteraard vervullen de gebouwen op de eerste rang de meest representatieve functies, die haar uiting vindt in ruimtes van waaruit een belangrijke mate van uitstraling noodzakelijk is: hier zijn vanoudsher hoogwaardige functies ondergebracht met een dito inrichting. Ook in de 21ste eeuw moeten we het vierkante slot als middelpunt zoekende kracht handhaven, met als brandpunt een representatief appartement dat is ingericht voor kleine, hoogwaardige ontvangsten en bijeenkomsten. De open ruimte van de binnenplaats is een wezenlijk onderdeel van dit middelpunt in het historisch concept en als zodanig te eerbiedigen.

Het interieur van de Waterburcht ging grotendeels teloor in de brand. Het casco werd heropgericht en met bewonderenswaardige moeite worden enkele ruimtes teruggerestaureerd. De ruimtes die niet zijn te reconstrueren zouden zeer goed door hedendaagse decorateurs, kunstenaars en interieurarchitecten kunnen worden herontworpen naar de hedendaagse goût. Dat is zeker niet strijdig met de historische ontwikkeling van dergelijke paleizen. Er zijn legio voorbeelden van renaissance- en barokpaleizen die door de eeuwen heen een aaneenschakeling werden van stijlkamers uit zeer uiteenlopende periodes en stijlen.

Bij de restauratie van het waterslot na de brand van 1971 zijn twee richtlijnen aangehouden. Ten eerste werd gestreefd naar herstel van het historische uiterlijk en ten tweede werd het interieur aangepast aan een modern programma van eisen. Alleen onderdelen die iconografisch gedocumenteerd waren zijn terug gerestaureerd, wat leidde tot reconstructie op hoofdlijnen zoals het trappenhuis en enige hoofdvertrekken, en incidenteel vond er reconstructie van geïsoleerde historische fragmenten plaats zoals van schouwen en deuren. Zonder ensemble-waarde zijn deze elementen te zeer verspreid om binnen het moderne interieur nog echt een rol van betekenis te kunnen spelen bij de beleving van de ruimte. Al met al is er een prachtig historisch gebouw hersteld maar in de beleving van het interieur speelt de historie een vrij ondergeschikte rol. De nieuwe vertrekken zijn tamelijk eenvormig waardoor een afwisseling van sferen en vertrekken, zoals in een historisch huis, ontbreekt. De recente ontwikkeling sluit echter aan bij onze voorstellen voor de verder toekomst.

De huidige restauratie van het historisch appartement, de bibliotheek en de aangrenzende vertrekken, zal een belangrijke aanvulling en verrijking van het slot betekenen en een nieuw 'focal point' gaan vormen van de hele aanleg als het hart van het hiërarchische geordende complex.

In aanvulling hierop zouden de overige vertrekken en conferentiezalen meer eigenheid moeten krijgen, in kleur, decoratie en materiaalgebruik. Dit dient op zeer zorgvuldige en eigentijdse wijze te geschieden die refereert aan de historische series als 'blauwe salon', 'groen kabinet' en zo meer. De circulatie door het gebouw zou hierin ook een eigen, herkenbare afwerking moeten krijgen. Deze aanpak pleit tegen het intensief uitbaten van zolders. Het gebruik van de zolders door (grote) groepen zou een te grote wissel trekken op de ontsluiting en voorzieningen binnen het slot en bovendien het historisch daklandschap onherroepelijk aantasten. De zolders kunnen natuurlijk wel dienst doen als opslag alsmede een - uitgebreid - archeologisch bouwkundig archief.

boven: Jose Plecnik, de gouden salon in de Praagse Burcht

beneden: Racconigi, een etruskische salon, maar ook een 'moderne slaapkamer'

Indien er meer ruimte voor conferenties en andere samenkomsten, in de toekomst gewenst is moet men niet denken aan intensiever gebruik van het waterslot maar veeleer aan het herstel van het bouwvolume van de hospitaalvleugel. Boven de twee galerijen op de begane grond zal er zo ruimte beschikbaar komen voor ruime, multifunctionele zalen. Herbouw van deze vleugel zou ook het verstoorde evenwicht tussen de triade ridderlijkheid - charitativiteit - religie herstellen. Het gat dat de afgebroken vleugel - een afbraak die het gevolg was van verwaarlozing en niet van een historische gebeurtenis - heeft veroorzaakt geeft ons een onvolledig gevoel.

De nog bestaande galerijen op de begane grond van de hospitaalvleugel dienen ter herstel van de hiërarchie en rituele routing gescheiden gebruikt te worden. Zoals de galerij aan de oostzijde zich opent naar de buitenhof, zo zou de galerij aan de westzijde weer geopend kunnen worden naar de hortus condusus.

tweede rang

Het gebruik van de gebouwen op de tweede rang sluit goed aan op de historische functies. De voorburcht herbergt een logiesgebouw en de orangerie is voorzien als multi-functionele voorziening. Deze ruimtes dienen een zekere mate van uitstraling te bezitten die aansluit op het verwachte hoogwaardig materiaalgebruik dat echter ondergeschikt dient te blijven aan het hoofdgebouw. Bij eventuele renovatie in de verdere toekomst van deze gebouwen dient deze relatie in het oog gehouden te worden.

Wat door ons wel als storend ervaren wordt is de invulling van de arcades in de twee vleugels van de voorburcht. De grote glazen vlakken zouden beter enigszins dieper in de sponningen gezet kunnen worden en liefst voorzien van houten staldeuren.

derde rang

De gebouwen op de derde rang zijn zuiver utilitair bedoeld. Het betreft grote schuren en loodsen alsmede ondersteunende gebouwen ter huisvesting en verzorging van personeel en dieren alsmede enige specifieke administratieve of 'militaire' voorzieningen. De architectuur en invulling van deze gebouwen is altijd eenvoudig en met landelijke materialen.

Het is vooral in deze ruimtes dat het verband tussen de huidige functie en het oorspronkelijke gebruik voor frictie heeft gezorgd. In sommige gevallen is de ruimtelijkheid - die de grote schuren kenmerkt - verloren gegaan en door toepassing van te chique materialen de relatie met het verleden aangetast. Aangezien deze verbouwing van recente datum zijn en kostbaar zijn uitgevoerd zien wij

het als kapitaalvernietiging deze ingrepen aan te pakken. Misschien matigt de tijd ons - en met ons naar wij weten vele anderen - tot een milder oordeel en kunnen deze verbouwingen in de toekomst op zinvolle en historisch verantwoorde wijze worden aangepast.

Wij pleiten ervoor om bij invulling met nieuwe functies in de toekomst de nog bestaande grote ruimten te handhaven, en aanpassingen te verrichten in aangepaste materiaalgebruik. Dit betreft met name een eventuele verbouwing van de Tiendschuur, gewenste aanpassingen aan de Rijhal en, in de verre toekomst, renovatie van de recent gerealiseerde interieurs in de buitenhof.

Op deze derde rang zien wij ook mogelijkheden voor uitbreiding met een nieuw zaalgebouw, dat als los gebouw in het orthogonale grid een plek zou kunnen vinden in de hoek achter het voorplein en buitenhof en die ontsloten kan worden via de Maastrichter Allee. Evenementen van een schaal die zo'n uitbreiding overstijgen zouden plaats moeten vinden in tijdelijke voorzieningen, en niet meer in permanente gebouwen. 'Circustenten' die waarschijnlijk het best buiten het directe kasteelterrein worden opgebouwd.

Uiteraard zijn de buitenruimtes op de derde rang, de utilitaire landbouw- en veeteeltgronden, ook in beplanting en verzorging ondergeschikt aan de tuinen van hogere rang. Bij deze gronden is de weidsheid en de rustieke maar cultureel - arcadische kwaliteit richtinggevend. Scherp geschoren heggen, keurige bloembedden of minutieus gemaaide gazons horen op deze rang niet thuis. Uit die gedachte lijkt het ons dan ook raadzaam om de groene aankleding van de fietsenstalling dienovereenkomstig aan te passen.

conclusie

Uit bovenstaande analyse spreekt een soort **matrix van tijd en architectuur**, waarin bouwperiodes en hiërarchie over elkaar zijn geprojecteerd. Kerntaak van het nieuwe masterplan is het versterken en eerbiedigen van dit historisch gegroeide systeem. Nieuwe toevoegingen mogen wel degelijk een eigen signatuur dragen, maar tegelijkertijd aansluiten bij het beeld van eenheid en bij het systeem van hiërarchie der onderdelen. Er is absoluut geen plaats voor 'prima donna's' die alle aandacht opeisen.

In de zin van de geografische context dienen aanpassingen en uitbreidingen ingebed te worden in het landschap en vormt het gebruik een gereedschap om de landschappelijke verankering te versterken.

Oranjerie: de grote kuipplanten kunnen worden ondergebracht in (semi-permanente) serres ter weerszijden van de oranjerie.

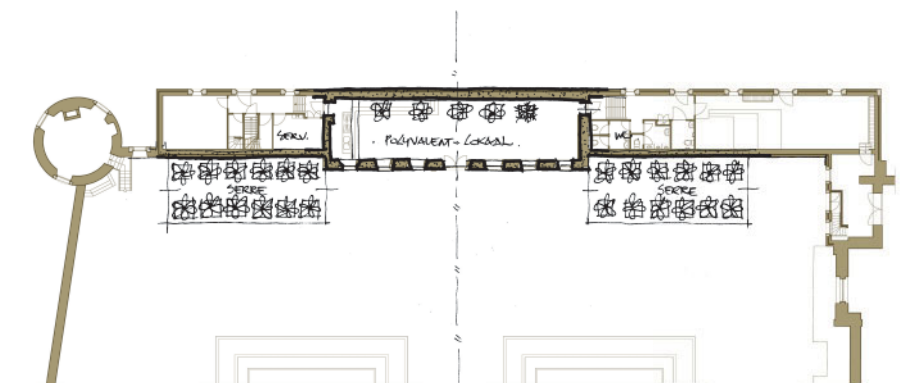

3 concrete projectvoorstellen

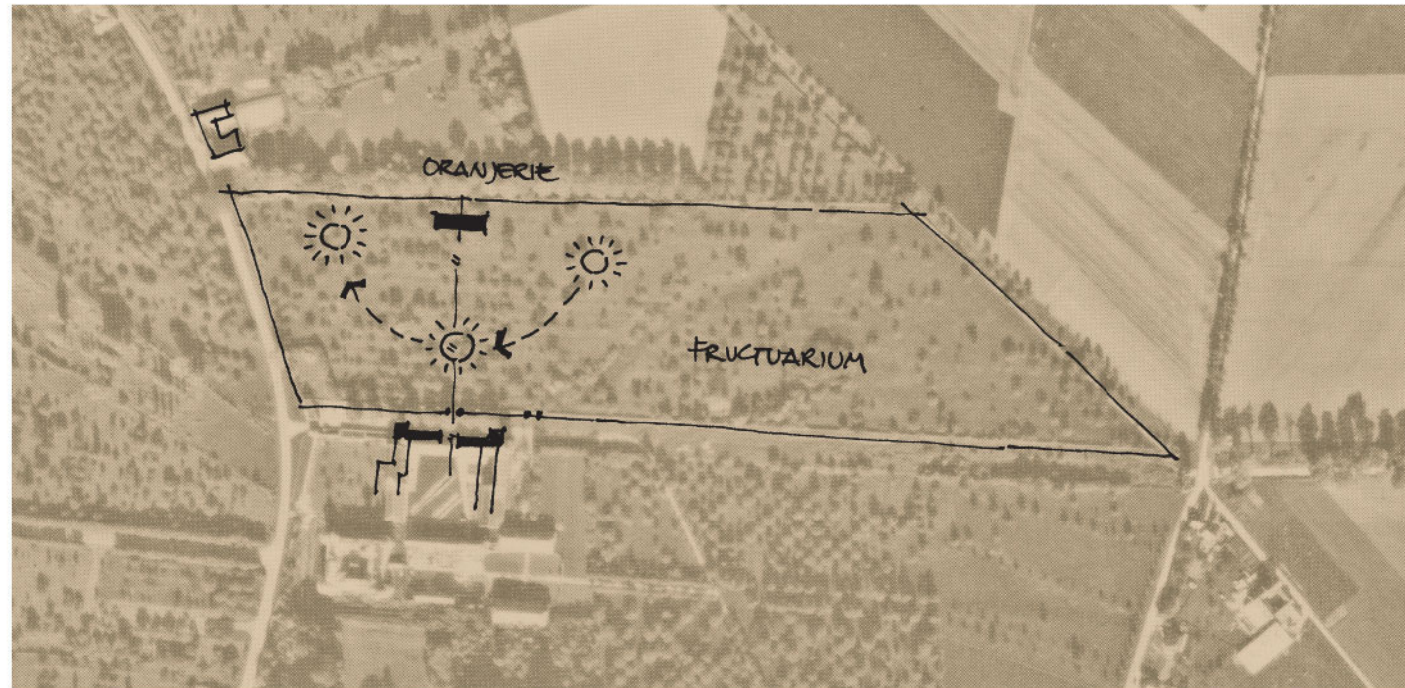
- 3.1 nieuwe serre en
- 3.10 herbestemming voormalige oranjerie

De oranjerie staat bij sommigen bekend als “het mooiste plekje” van Alden Biesen en “de huidige oranjerie kan natuurlijk niet meer in aanmerking genomen worden, gezien de edele inrichting” volgens de bouwheer. Maar haar locatie - in directe nabijheid van de kuipplanten - en zuidoriëntatie zijn optimaal voor het bergen van planten. Daarom wordt voorgesteld om een deel van de planten - in zoverre functioneel en decoratief gewenst - onder te brengen in de bestaande oranjerie, die als polyvalent lokaal voor 20 à 40 personen wordt ingericht.

Voor de resterende planten zouden wij ons ondiepe, eventueel demontabele serres kunnen voorstellen die opgericht kunnen worden langs de zuidgevel van de paardestallen. Maar alvorens tot uitwerking van zo'n voorstel over te gaan zou eigenlijk onderzocht moeten worden in hoeverre de toekomstplannen met betrekking tot het ‘fructuarium’ - een refugium van oude appel- en perenrassen - in de voormalige hertenkamp te combineren zouden zijn met een semi-permanente voorziening waar naast het bergen van kuipplanten ook onderzoek en beheer van het fructuarium plaats zou kunnen vinden. Het beheer van de bongerd behoort zeker tot de traditionele taken van de Landcommanderij en het versterken van deze functie in relatie tot de ecologie en het behoud van belangrijk cultureel-landschappelijk erfgoed zou de aantrekkingskracht van Alden Biesen kunnen vergroten.

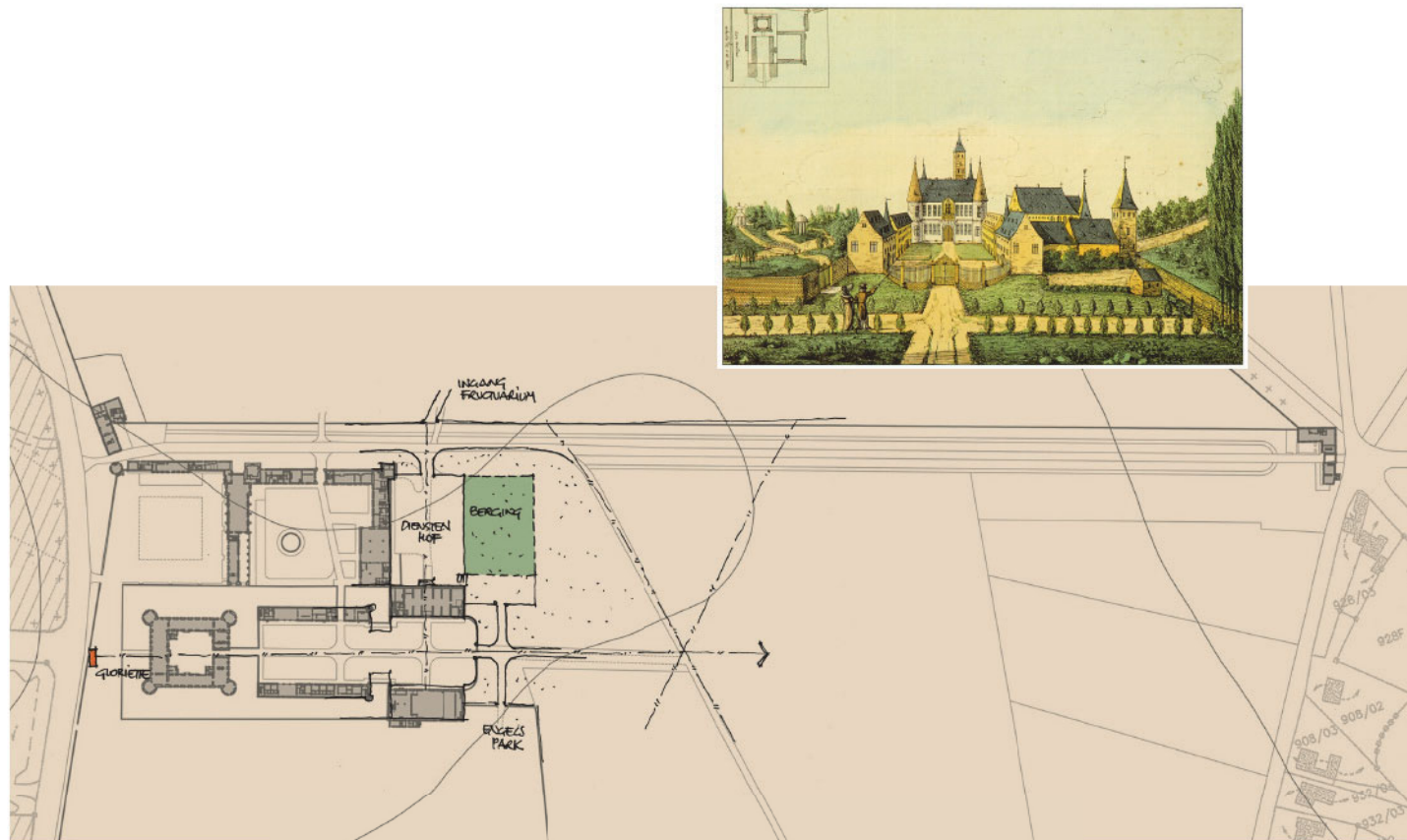

Serres: dezelfde serres die bij de oranjerie gedacht zijn kunnen worden heropgericht in het fructuarium.

Serres: het reizende, demontabele IBM paviljoen van Renzo Piano uit 1983

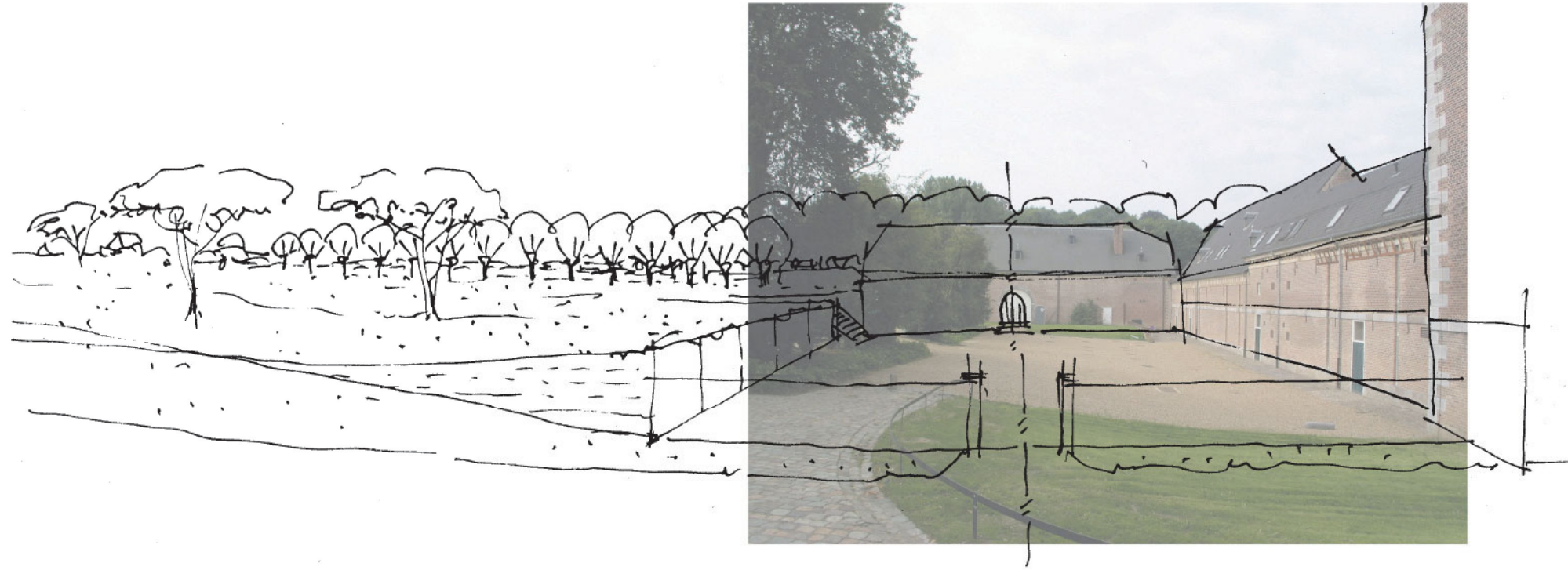

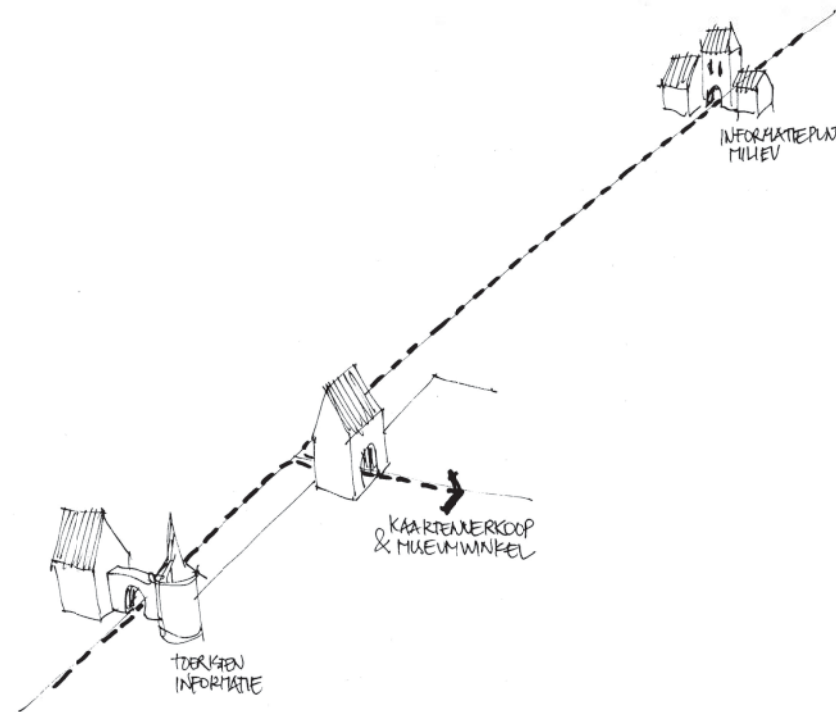
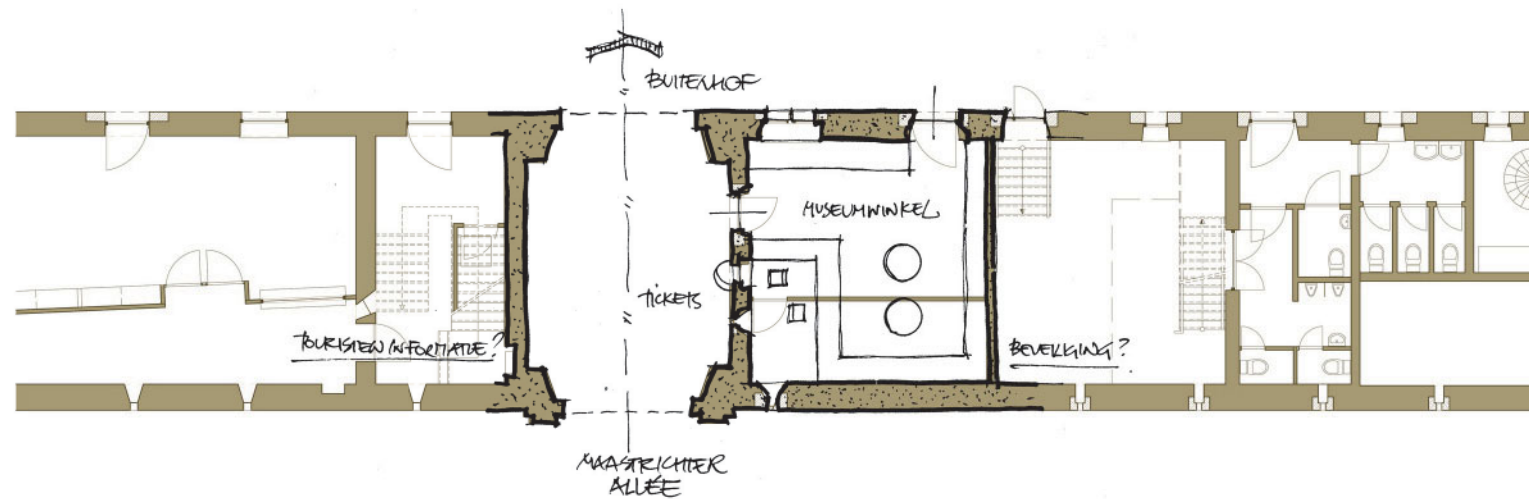
3.2 bergruimte voor tuinmaterieel

Voor het bergen van tuinmaterieel was oorspronkelijk de Tiendschuur bestemd. Onder tuinmaterieel vallen naast het bekende tuingereedschap ook tractoren en maaimachines. Daarnaast is er sterk behoefte aan onderdak voor diverse reservemateriaal en onderhoudsmaterieel, dat nu nog voor een deel in de golfplaten schuur en de werf daarnaast is opgetast. De Tiendschuur is echter een geliefde gebruiksruimte, eigenlijk de enige niet gedefinieerde grote overgebleven ruimte die nog ter beschikking staat.

Indien de Tiendschuur niet meer in aanmerking komt als loods is er dus sprake van een aanzienlijke ruimtebehoefte.

Wij kunnen ons voorstellen dat deze berging wordt gepositioneerd in het talud ter oostzijde van de buitenhof. Er is nu reeds sprake van een diensthof in de oksel van de buitenhof en de Tiendschuur, dat functioneert als parkeerterrein en toelevering van goederen alsmede afvoer van immondices. Met het toevoegen van een vleugel ten oostzijde wordt deze diensthof omkadert en opent zich uitsluitend naar de Maastrichter Allee. Voor wat betreft het uitzicht kan deze toevoeging zeer bescheiden gehouden worden omdat er op die plek sprake is van een aanzienlijk niveauverschil hetgeen een (half)ingegraven gebouw toelaat. Vanaf de Maastrichter Allee, komende vanaf het poortgebouw kijkt men dan over deze toevoeging alsmede het ongerief op de diensthof heen.

**3.3 nieuwe ontvangtbalie en
3.5 herhuisvesting toeristische dienst**

Zoals reeds is aangegeven in de visie in de uiteenzetting over de benadering en ontsluiting van het complex is de huidige plaats van de ontvangtbalie en museumwinkel ongeschikt. Veeleer stellen wij voor om in ieder geval de ontvangtbalie en winkel, en misschien ook de toeristische dienst te huisvesten in de directe nabijheid van het tweede transitie moment, ter plaatse van de poort naar de buitenhof. Ook in het verleden zullen op deze plek vergelijkbare functies zijn gehuisvest. Kaartjescontrole voor de betalende onderdelen van het complex zal op een andere plek dienen plaats te vinden, door bijvoorbeeld de suppoost, ter plaatse van het vierde transitie moment; de entree van de waterburcht.

Binnen het poortgebouw is het mogelijk deze functies onder te brengen, hetgeen echter wel met zich meebrengt dat de beveiliging en wellicht ook een deel van de burelen zullen moeten worden verplaatst. Wat betreft de burelen is de hoop daar dat door 'inschikking' plek kan worden gecreëerd, maar die vraag kan pas worden beantwoord na bestudering van het functioneren van de kantoren in de noordvleugel (zie 3.18). De ruimtes ten behoeve van de beveiliging zouden danwel dienen te worden geïntegreerd in dezelfde vleugel of kunnen elders worden ondergebracht. Te denken valt in dit verband aan de muurtoren (zie 3.8).

Een ander scenario dat verdient te worden onderzocht is het splitsen van informatie enerzijds en balie met winkel anderzijds. Balie en winkel als boven voorgesteld bij de poort naar de buitenhof en het toeristische informatie centrum in de muurtoren, met wellicht uitbreiding in de daarnaast gelegen stal. De toeristische informatie is zodoende meer publiek gesitueerd, als pendant van het milieu-educatief informatiecentrum in het Poortgebouw aan het andere uiteinde van de Maastrichter Allee.

3.4 vervangen vd aanbouw aan de rijkschool

De bestaande aanbouw is knudde, daar is iedereen het wel over eens. Vervanging van de aanbouw lijkt in eerste instantie onafwendbaar. Een aanbouw verstoort echter de algehele compositie van het complex en zou wellicht beter in de grond verdwijnen. De voorziene functies laten dit mogelijkkerwijs toe; berging, sanitair, vestiaire en kitchenette hebben niet directe behoefte aan een grote mate van buitenlicht. Maar nog beter lijkt het ons om het huidige oversized trappenhuis en zoveel mogelijk bestaande inbouwelementen in de foyer van de rijhal te vervangen, om eventueel een mezzanine toe te voegen en zelfs een souterrain te realiseren in de kop van de Rijkschool om de gewenste functies adequaat onder te brengen alsmede de ruimtelijkheid van de foyer te vergroten.

3.5 herhuisvesting toeristische dienst Zie 3.3.

**3.6 aanpassen keuken aan wetgeving
3.7 restauratie en beveiliging vd kerktoren**

Dit zijn onderwerpen waarover pas iets zinvol valt te zeggen na het ontvangen van detailinformatie

over zowel de bouwkundige staat alsook de functionele wensen

3.8 herbestemming muurtoren

De muurtoren was oorspronkelijk de woning van de tuinier.

Als bestemming ligt beveiliging voor de hand: een ferme weertoren waar de wachtsoldaat zich op zijn plek voelt. Echter zal er dieper onderzoek gedaan dienen te worden naar de haalbaarheid van deze in de eerste instantie nogal excentrisch aandoende locatie, zowel in de zin van 'beloopbaarheid' alsook in de zin van noodzakelijke installatietechnische voorzieningen. Met de fysieke excentriciteit valt het misschien wel mee; via een bestaand achterdeurtje is de waterburcht bijvoorbeeld snel bereikt.

Indien de toeristische dienst hier haar plaats zou wensen te vinden dan is de nauwe toegang en beperkte gelijkvloerse ruimte een moeilijkheid. Uitbreiding met de voormalige stal naast de orangerie zou een optie kunnen zijn.

3.9 herbestemming zolders waterburcht

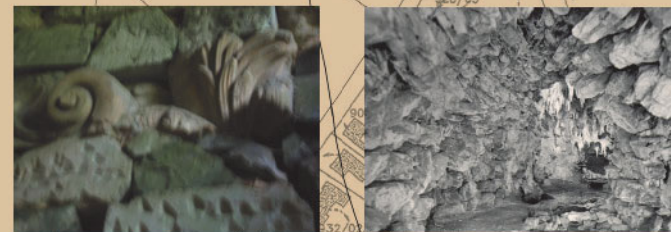
De kasteelzolders zijn, zoals reeds eerder vermeld, geschikt voor archieven maar uitdrukkelijk niet voor verblijfsruimtes. Naast de redenen hiertoe die vanwege hiërarchie en verstoring van de waterburcht reeds eerder aan bod zijn gekomen dient ook te worden vermeld dat zolders in het algemeen moeilijk geschikt zijn te maken voor de beoogde functie als polyvalente verblijfsruimte. De andere zolders in het complex die daarvoor reeds zijn aangewend tonen aan waarom niet. Ze zijn moeilijk bereikbaar, de brandweervoorzieningen zijn lastig in te passen en onesthetisch, de lichttoetreding zonder toegevoegde dakkapellen is onvoldoende en het binnenklimaat - akoestiek en ventilatie - zijn ontoereikend en vragen aldus om kostbare (mechanische) voorzieningen.

In plaats daarvan zal elders ruimte moeten worden gerealiseerd om polyvalente lokalen, workshop lokalen en vergader en/of tentoonstellingsruimtes onder te brengen. We denken in dit verband aan de herbouw van de hoger gelegen hospitaalverdiepingen en een aanpassing van de inrichting van de Tiendschuur (zie 3.20). In tweede instantie kan in dit verband gedacht worden aan het rentmeestershuis, de voorgestelde paviljoens buiten het domein en de orangerie.

De herbouw van de bovenverdiepingen van de hospitaalvleugel is een uiterst precaire klus. Op de eerste rang en naast de kern van het complex een volume toevoegen vraagt om zeer serieuze onderbouwing en benadering. Reconstructie is waarschijnlijk geen optie, door het ontbreken van betrouwbaar gedetailleerde iconografische documentatie, zodat een eigentijdse toevoeging overblijft. Op dit moment doen we nog geen voorzet van hoe zo'n toevoeging er uit zou kunnen zien. Het ligt wel voor de hand om het volume in te passen binnen de ons in tekeningen en gravures overgeleverde contouren.

3.10 herbestemming voormalige orangerie Zie 3.1.

Links: beeldhouwfragmenten in de grot onder de voormalige tempelruïne rechts: grot te Attré

3.11 restauratie van het Engels Park met inbegrip van de aanwezige tuinfabriekjes

Wij zien geen andere 'functionele' invullingen van het Engels Park dan waar het oorspronkelijk voor bedoelt was. Een park met 'délices', met spannende doorkijkjes, met follies, met een belvédère, met mooie oude bomen en geheimzinnig struweel, met donkere slingerende waterpartijen en verstilde plekje voor innerlijke contemplatie...

Dit park is in onze ogen slechts toegankelijk voor de bezoekers van het kasteel, en niet een openbaar groengebied. Er zijn andere groene gebieden binnen en rond het domein die dienst kunnen doen als zodanig; voor een 'jogging track' of ravotveldje is er voldoende plek elders te vinden. Ook zien we in het Engels Park geen (massa)manifestaties plaatsvinden - dan wellicht een chique 'déjeuner sur l'herbe' - en ook geen vaste functionele invullingen van de gebouwtjes die zich in het park bevinden of alsnog worden gerealiseerd.

Natuurlijk moet er vooreerst een opschoningactie plaatsvinden, vooral het uitdunnen en verwijderen van zaailingen en ongewenst struweel is hard nodig om de variëteit in transparantie en geslotenheid terug te brengen alsmede om de ecologisch waardevolle stinzenvegetatie te behouden.

De ommuring zal hersteld dienen te worden en we zijn voorstander van het herstel van de oorspronkelijke ontsluiting van het park, niet direct vanaf de hoofdweg, maar via het kasteelcomplex hetzij door reconstructie van een bruggetje dat zich eens bevond ten zuidzijde van het waterslot hetzij via een ingang via de baroktuin ten westzijde van het kasteel en via de bestaande poort naast de Rijhal.

Ook vanzelfsprekend vinden wij het herstel van de vijverpartij en het opnemen hiervan in een grootschalige water circulatie die eerder uitvoerig is beschreven. De Minervatempel - die ogenschijnlijk in uitstekende conditie verkeert - komt dan weer op een eilandje te staan.

Wat betreft de tuinfabriekjes, of de follies, is er het nodige werk te verrichten. Er missen follies, hoogstwaarschijnlijk vooral in het oostelijk gedeelte van het park, zodat dat gedeelte van het park door het gebrek aan *délices* uit balans is. Van de ooit aanwezige chinese tempel en de tataarse huizen ontbreekt enig spoor, reconstructie van deze follies lijkt ons dan ook niet opportuun. In plaats van dezen zouden er zeer goed nieuwe follies geplaatst kunnen worden die bijvoorbeeld door hedendaags kunstenaars worden ontworpen zoals recentelijk op de tentoonstelling te Avegoor.⁸

De nog aanwezige follies, te weten de hermitage, Minervatempel en de tempelruïne met de grot,

verdienen nauwgezette restauratie.

De hermitage ligt op een geheimzinnig en afgelegen plek in de wildernis, van waaruit zich een dromerig uitzicht over het arcadische cultuurlandschap ontvouwde. Het uitzicht wordt echter nu gestuit door zeer middelmatige burgerbouw, hetgeen de gedachten anders zal doen verlopen... Het gebouwtje zelf verkeert in deplorabele toestand maar kan nog goed gereconstrueerd worden aan de hand van vergelijkbare bouwsels.

De tempelruïne op de rots met de grot is een bijzonder fraaie tuinfabriek. De ruïne kan zonder meer worden hersteld omdat tekeningen en een groot deel van het oorspronkelijke bouwmaterial nog aanwezig zijn. Herstel van de bron en de cascade is goed te verwezenlijken aan de hand van uit dezelfde tijd stammende voorbeelden te Attre en Heks.

Het zeshoekige tuinpaviljoen is onmiskenbaar ouder dan het Engelse Park. Mogelijkerwijs is het gebouwd onder landcommandeur Ferdinand von Sickingen, omdat het qua opzet en architectuur sterk doet denken aan het paviljoentje van Bilzen dat rond 1745 door dezelfde landcommandeur werd opgericht. We vermoeden dat pas later het gesloten voorportaal is toegevoegd vanwege een verandering in functie bij het totstandkomen van het park en om een afgesloten entree te verschaffen naar de terzijde gelegen ijskelder. Zeker werd het paviljoen vroeger de Vliegentoren genoemd, of de Belvédère en het lijkt ons ook raadzaam het uitzichtplatform weer in ere te herstellen om, zoals reeds eerder vermeld, het zich ontvouwende panorama alsmede terugblik langs de as naar de loggia in de hospitaalvleugel mogelijk te maken. Hoe dit plan bouwkundig in te passen is, vergt nog diepere studie die misschien ook weer tot gewijzigde inzichten zal leiden. Maar zeker verdient dit gebouwtje, door haar cruciale ligging veel aandacht.

Ten slotte blijkt er nog een achterpoort nabij de Vliegentoren te bestaan, een poortje dat een verbinding vormt met het dichte struweel van het bosquet dat nu Winterberg bosch genoemd wordt maar vroeger misschien wel een heel ander aanzien had. Ook dit kleine mysterie zouden wij willen betrekken in de verdere studie van het terrein en in het bijzonder in de relatie met het Engels Park.

⁸ *Follies: waardevolle waanzin*, landgoed Avegoor, Ellecom zomer 2002.

Marjolein de Groen: 'rookfolly', landgoed Avegoor te Ellecom

Boven: Château de Maintenon

3.12 restauratie en herinrichting van de Rentmeesterswoning

De bedoeling is de Rentmeesterswoning voor uitbreiding van de capaciteit geschikt te maken. Gedacht wordt aan overnachtingsmogelijkheden, betere klasse kamers, waardoor ook andere doelgroepen kunnen worden aangetrokken. Op het ogenblik moet de chique bezoeker voor overnachting uitwijken naar Maastricht of elders, en dat wordt jammer gevonden.

De excentrische ligging van het Rentmeesterhuis vraagt om een bijzondere aanpak die vergelijkbaar is met het Poortgebouw en de door ons voorziene 'paviljoens' buiten het domein.

Concreet kunnen we in dit stadium weinig zinvol toevoegen. Het was onmogelijk de Rentmeesterwoning te bezoeken en we hebben geen hand weten te leggen op tekeningen.

3.13 evaluatie van de traphal

We hebben begrepen dat er zich een probleem voordoet door de verdubbeling van een (nood)trappenhuis aan de achterzijde van het restaurant. Het tweede trappenhuis is een lelijke sta-in-de-weg en het zou welkom zijn indien de knoop anders zou kunnen worden opgelost waardoor de ruimtelijkheid van de grote zaal op verdieping wordt verbeterd. Na eerste bestudering lijkt het ons niet onmogelijk om deze knoop te ontwarren, maar het zal consultatie met de brandweer vergen alsmede een kostenberekening om te toetsen welke oplossing optimaal is.

Het lijkt ons niet een vraagstuk om in het kader van deze eerste visie in detail op te lossen.

3.14 veiligheid: algemeen

Onder veiligheid kunnen twee zaken worden verstaan: de veiligheid van de gebruikers en bezoekers van Alden Biesen, oftewel de 'safety' en de beveiliging van Alden Biesen tegen criminaliteit en calamiteiten, de 'security'. Het zou overwogen kunnen worden om naast het masterplan een zogenaamd HSE-plan (health-safety-environment) en een security-plan uit te voeren waarbij deze aspecten uitgebreid aan de orde komen.

3.15 restauratie frontons

Het zou wel eens kunnen zijn dat de beeldhouwwerk fragmenten in de grot afkomstig zijn

van het door de Fransen weggekapt fronton bij de hoofdingang. Restauratie van frontons kan uiteraard pas plaatsvinden indien er betrouwbaar gedetailleerde iconografische documentatie te vinden is.

3.16 herstel historische buitenafwerking vh kasteel vlg iconografische documenten etc

Hiervoor geldt hetzelfde als bij het voorgaande onderdeel. Op zich is de buitenafwerking van het kasteel natuurlijk heel zorgvuldig geschiedt, zodat het niet voor de hand ligt hier aan te gaan morrelen.

Wat bij ons echter wel vraagtekens oproept is de kleurstelling van het schilderwerk van de puien en kozijnen. Wij zouden ons kunnen voorstellen dat in plaats van het helle wit een zachtere kleur, zoals lichtgrijs of grijsgroen een evenwichtiger en rustiger totaalbeeld kan verschaffen.

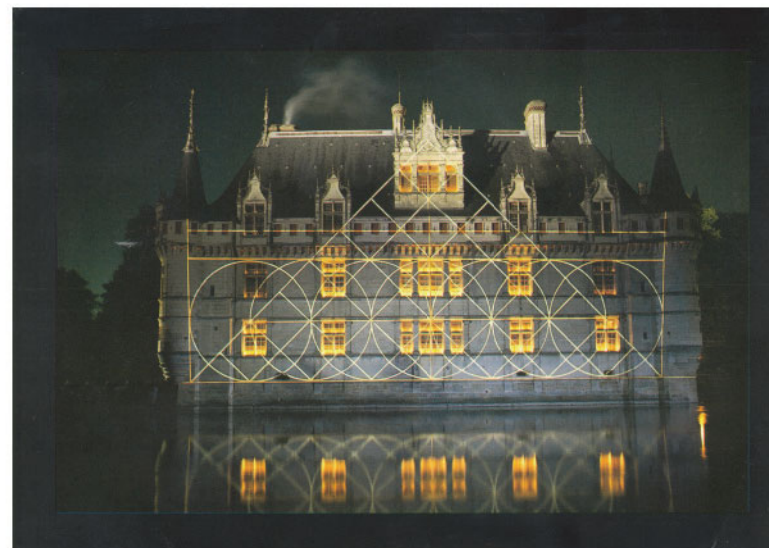
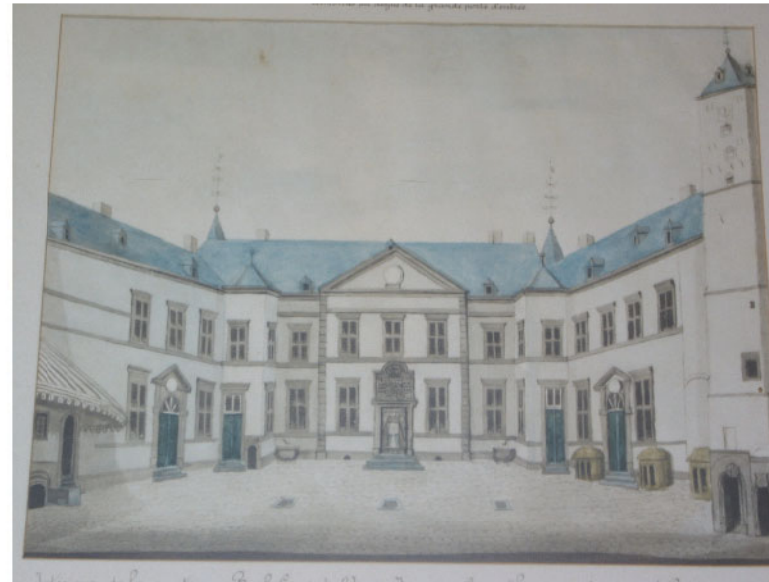
3.17 verlichtingsstudie van het gehele domein

De verlichting van het domein is een onderdeel dat bijzondere aandacht vraagt. Een subtiele en adequate verlichting kan het complex veel goeds doen en omgekeerd kan een platte of rommelige verlichting het domein in een 'verkeerd daglicht' plaatsen.

We hebben begrepen dat er behoefte is aan een minimale gebruiksverlichting, aan sfeerverlichting voor feesten en partijen en een noodverlichting voor calamiteiten en werkzaamheden. Een deel van deze verlichting is reeds voldoende aanwezig, maar studie dient te worden verricht naar betere samenhang en bijzondere mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld het opvoeren van een *'son et lumière'* voorstelling.

3.18 verbeteringswerken noordvleugel - administratie

Deze werken zijn niet nader gespecificeerd en kunnen zowel duiden op bouwkundige onvolkomenheden alsook functionele wensen. Bij nadere uitwerking zal de probleemstelling in overleg met de gebruikers dienen te worden gespecificeerd.

Boven: De erekoer zoals deze gepleisterd was in de 19 eeuw

Beneden: Azay le Rideau, verlichting bij nacht

Slot Zuylen: voorterrein

3.19 ruimte voor grootschalige (open lucht) manifestaties

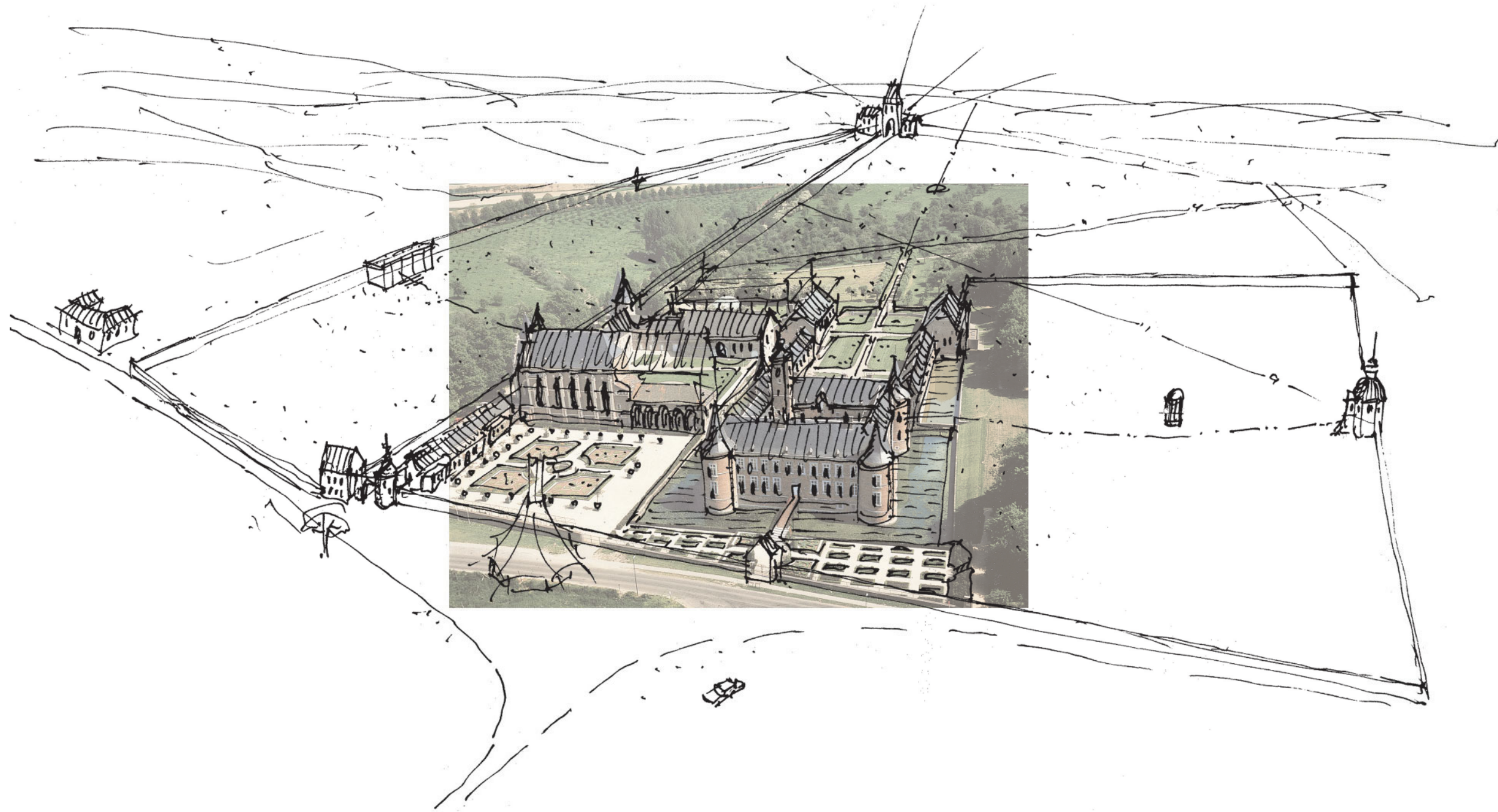
De grootschalige manifestaties vormen een realiteit en uitgangspunt voor het huidige en toekomstige gebruik van Alden Biesen. Deze manifestaties zijn over het algemeen gebeurtenissen van korte duur, die ofwel bijna volledig in de buitenlucht plaatsvinden, ofwel tijdelijk onderdak behoeven. Over het algemeen vinden deze manifestaties plaats in het warme seizoen.

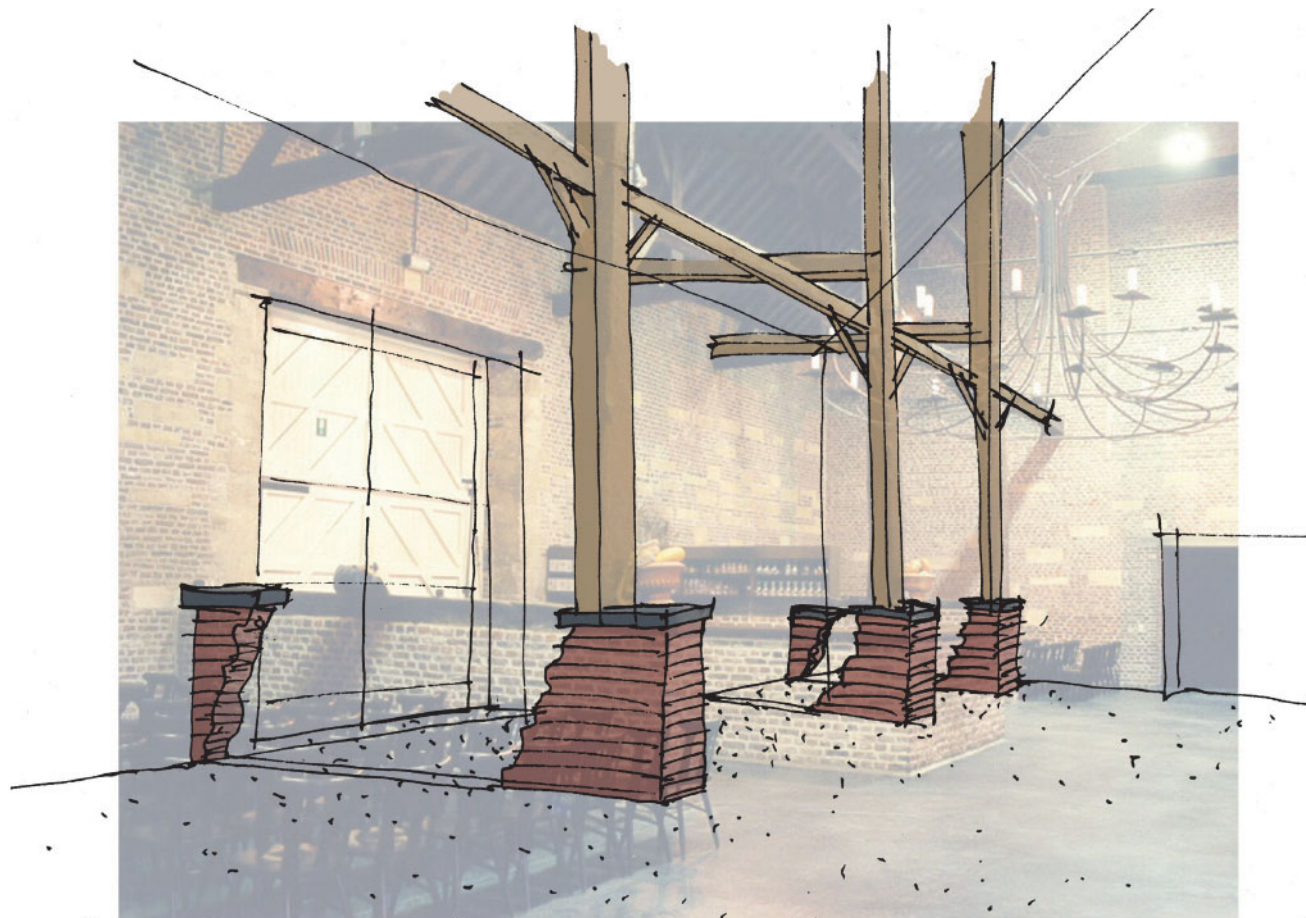
Met uitzondering van de bloemschiktentoonstelling zijn de manifestaties met grote tot zeer grote ruimtes gebaat. Het huidige complex laat ons inziens dit soort ruimtes niet goed toe, en daarom zouden wij willen pleiten voor het geschikt maken van een nieuwe plek voor deze manifestaties.

We kunnen ons twee plaatsen voorstellen waar massale gebeurtenissen plaats zouden kunnen vinden.

De meest voor de hand liggende plek is het terrein dat direct voor de westgrens van het domein gelegen is. Reeds eerder is gewag gemaakt van het idee om de autoweg iets anders aan te sluiten op de t-aansluiting met de Roelant du Vivierlaan. Door het creëren van een bocht wèg van de westpoort ontstaat een verbreding van het voorterrein, het glacis, dat als een soort publieke esplanade kan worden ingericht en dat direct aansluit op het parkeerterrein en de reeds aanwezige horeca faciliteiten van Rijkhoven. Op zo'n esplanade kan goed een circustent of iets dergelijks worden opgericht.

Een andere plek waar zulks zou kunnen plaatsvinden is de door ons voorgestelde dienstehof ten oosten van de buitenhof. Op het dienstehof, of zelfs op de door ons voorgestelde (forse) bergruimte voor tuinmaterieel (zie 3.2), is het mogelijk een tijdelijke of zelfs (semi)permanente bouw op te richten ten behoeve van grootschalige evenementen.

3.20 optimaliseren' gebruikswaarde Tiendschuur als grote bijeenkomst ruimte

Zoals onder (3.2) uit de doeken gedaan wordt de Tiendschuur zeer gewaardeerd als grote publieksruimte, en wordt zij nauwelijks meer aangewend voor opslag. Als overloop-ruimte voor bijeenkomsten in de tegenover gelegen Rijhal heeft de Tiendschuur haar sporen reeds meerdere malen verdient, en de historische secundaire dwars-as vanaf de Maastrichter Allee, door de voorgestelde dienstenthof, de Tiendschuur eindigend in de Rijhal rechtvaardigt de bijzondere positionering van de Tiendschuur als ontmoetingsplek en publieksruimte.

Wij zouden dan ook willen voorstellen om de Tiendschuur permanent geschikt te maken voor grote bijeenkomsten en evenementen. Dit betekent evenwel dat er aan de aanwezige historische partitionerings-schotten wat moet gebeuren. De verkaveling van de grote hal door deze schotten staat een optimaal gebruik van de Tiendschuur danig in de weg. Het deels weghalen van de schotten, waarbij de aanzetten in muurpenanten, kolommen en vloeren aanwezig blijven, is volgens ons een te rechtvaardigen aanpak.

3.21 uitbreidingen in het algemeen

Op midden- tot lange termijn zijn wensen tot diverse uitbreidingen te verwachten. Te noemen vallen de behoefte aan additionele conferentieruimtes, aan luxueuze gastenaccommodatie en aan opvang van massa-evenementen. De meeste van deze behoeftes zijn onder de bovenstaande onderdelen aan bod gekomen. Zo is conferentieruimte te realiseren in de orangerie, in de Tiendschuur en in een nieuw op te richten hospitaalvleugel. Luxe gastenaccommodatie - wel of niet binnen de

poorten van Alden Biesen - zou goed kunnen worden gerealiseerd in de Rentmeesterwoning, misschien ook in de nieuwe hospitaalvleugel en in de paviljoens die wij voorstellen aan de koppen van de omringende lintbebouwingen. Maar te denken valt ook aan het juist situeren van dit soort accommodatie op de daarvoor geëigende rang, bijvoorbeeld in de huidige logiesvleugels aan het voorplein.

Massa-evenementen zouden onderdak kunnen krijgen in tijdelijke of meer permanente voorzieningen op een esplanade of bij het dienstenhof.

Maar daarnaast ontstaan er natuurlijk ook behoeftes die we op dit moment niet kunnen bevroeden. Ook aan deze behoeftes moet getracht worden tegemoet te komen, doch zij het binnen de krijtlijnen die wij in onze visie hebben trachten uit te zetten.

3.22 herinrichtingen

Ten slotte, en dan spreken we over een termijn die zich uitstrekt over vele jaren in een verdere toekomst, zullen er momenten komen waarop verbouwingen die zijn verricht in de zeventiger tot negentiger jaren van de vorige eeuw hun functionele levenseinde naderen. Te denken valt in dit verband aan de verbouwingen aan de logiesvleugels, de conferentiezalen en de burelen, niet aan het waterslot zelf.

Het behoort ook tot een masterplan om over die horizon heen te kijken en te voorzien wat voor een mogelijkheden er ontstaan indien deze onderdelen van het complex aan de beurt zijn om aan te passen of te verbouwen.

4 Organisatie van het planproces

Een nota betreffende de strategieën en scenario's die gericht zijn op het uitwerken van de visie en het verzekeren van de continuïteit, maw een werkvoorstel voor de verdere organisatie van het planproces tot en met de uitwerking van concrete architectuuropdrachten of de noodzakelijke begeleidingsopdracht bij concrete architectuuropdrachten uit te werken door derden.

4.1 masterplan

De architect is de spil, stuurt het ontwerpteam aan en is aanspreekpunt voor de opdrachtgever. De architect neemt de volledige verantwoordelijkheid voor alle door ontwerpteam gemaakte plannen. Het team dat voor het masterplan is voorgesteld zal in principe hetzelfde zijn als voor het vervolgtraject, met dien verstande dat tijdens het masterplan een basisteam actief is dat later wordt uitgebreid maar vanaf het begin bestaat uit vertegenwoordigers van dezelfde partijen. Eén en ander wordt in hoofdstuk 6 verder uitgelegd.

Het vervaardigen van een masterplan is een proces dat intensieve inbreng vergt van de bouwheer, de gebruiker en adviseurs van monumentenzorg. Het lijkt raadzaam om een klein kernteam samen te stellen, van een enkele vertegenwoordiger van deze betrokken partijen. Dit kernteam komt zeer regelmatig bijeen en houdt intensief contact.

Het masterplan wordt aldus in de boven beschreven nauwe samenwerking opgestart tot conceptniveau. Na vaststelling van het concept wordt de definitieve presentatievorm overeengekomen en wordt het masterplan door het ontwerpteam afgerond.

4.2 vervolgtraject

In de vraagstelling wordt gewag gemaakt van twee mogelijke scenario's betreffende het vervolgtraject, waarbij de architect hetzij betrokken is

- (a) bij de uitwerking van concrete architectuuropdrachten, of
- (b) als projectregisseur begeleiding verricht bij derden die concrete architectuuropdrachten uitwerken.

Wij kunnen ons vooral goed voorstellen dat er een combinatie ontstaat van beide scenario's. De architect regisseert het gehele project, maakt zelf ook deelontwerpen maar begeleidt tegelijkertijd ook deelprojecten die door derden worden ontworpen. We zien ook in het vervolgtraject, dat naar verwachting meerdere jaren zal beslaan, de architect als partij die voor het ontwerp de volledige verantwoordelijkheid op zich neemt. Met andere woorden, de architect committeert zich nu, in de visie op het masterplan, voor een lange tijd en met een grote verantwoordelijkheid.

Dat betekent niet dat de architect, met zijn ontwerpteam perse alles zelf zal ontwerpen. Het is goed mogelijk dat, om een voorbeeld te noemen, het ontwerp voor de decoratie van een bepaalde zaal in de waterburcht, een derde partij wordt ingeschakeld. Maar ook het ontwerp van deze partij wordt door de architect gecoördineerd en beoordeeld. Voor tijdelijke ingrepen, zoals tentoonstellingen beveelt de architect zich aan voor (mede)beoordeling. De architect draagt tevens zorg voor dat er een optimale samenwerking tot stand komt tussen de firma Dalkia die de algemene onderhoudswerkzaamheden verricht en projecten die onder zijn hoede worden uitgevoerd.

Om de verantwoordelijkheid van de architect te onderstrepen zou kunnen worden overwogen om een ruimte in het complex permanent in te richten als ontwerpatelier, dat op gezette tijden bemant is door de architect en zijn team en alwaar overleg plaatsvindt alsmede inzicht is te verkrijgen in de plannen. Dezelfde ruimte kan ook dienst doen als basis voor de opzichter tijdens de uitvoering.

Afsluitend zouden wij de procesgang zoals uitgestippeld in de (concept)overeenkomst "*Studieopdracht voor de restauratie, renovatie, verbouwing en inrichting, nieuwbouw en buitenaanleg van de voormalige Landcommanderij Alden Biesen te Rijkhoven - Bilzen*" zoals aan ons uitgereikt bij aanvaarding van de visie-opdracht van harte willen onderschrijven.

In deze overeenkomst wordt een conventioneel proces voorgesteld, waarbij de rollen van bouwheer, architect en uitvoerende partij volgens de klassieke triade zijn georganiseerd en waarbij de architect naast ontwerper de rol van projectregisseur vervult. Dat is een benadering die ons ten zeerste aanspreekt.

5 Kostenbeheersing

Een voorstel en planning voor de opvolging van de kostenbeheersing gedurende het project.

5.1 masterplan

Wij stellen voor om gedurende het masterplan proces, zoals onder het vorige hoofdstuk is omschreven, ook bij de totstandkoming van het concept de eerste schattingen van de ontwikkelingskosten ter tafel te laten komen en laten meewegen in richtingen en prioriteiten die het concept voorstaat. Op basis hiervan worden deel-ramingen gemaakt die de voorgestelde fasering volgen. Deze ramingen kunnen vervolgens, na goedkeuring door de opdrachtgever, en geïndexeerd in de tijd, dienst doen als begrotingen voor de volgende deelprojecten.

Als toevoeging op het masterplan zouden wij de aandacht willen vestigen op het belang van onderhouds-programmering. Het is ons op dit moment onbekend of er reeds een meerjaren onderhoudsplan bestaat, wel bestaat er een contract met de firma Dalkia die het technisch beheer in de periode 1999 - 2017 verzorgt. Indien er een onderhoudsplan bestaat, dan zullen wij in de budgettering van het masterplan hier terdege rekening mee houden. De kans is echter groot dat aanpassingen aan het onderhoudsplan noodzakelijk zullen zijn door invloed van ingrepen die voortvloeien uit het masterplan. Indien er nog geen meerjaren onderhoudsplan aanwezig is, of indien het onderhoudsplan updating behoeft dan stellen wij voor dit onderdeel mee te nemen als toegevoegde taak bij het masterplan.

Het team - met name ABT - heeft een grote ervaring in het opstellen en opvolgen van lange termijn onderhoudsplannen. Met een brede kennis en ervaring van materialen en hun degradatiegedrag wordt een onderhoudsplanning opgesteld over een langere periode, waarin de noodzakelijke activiteiten en kosten voor de instandhouding van het project op inzichtelijke wijze in kaart worden gebracht.

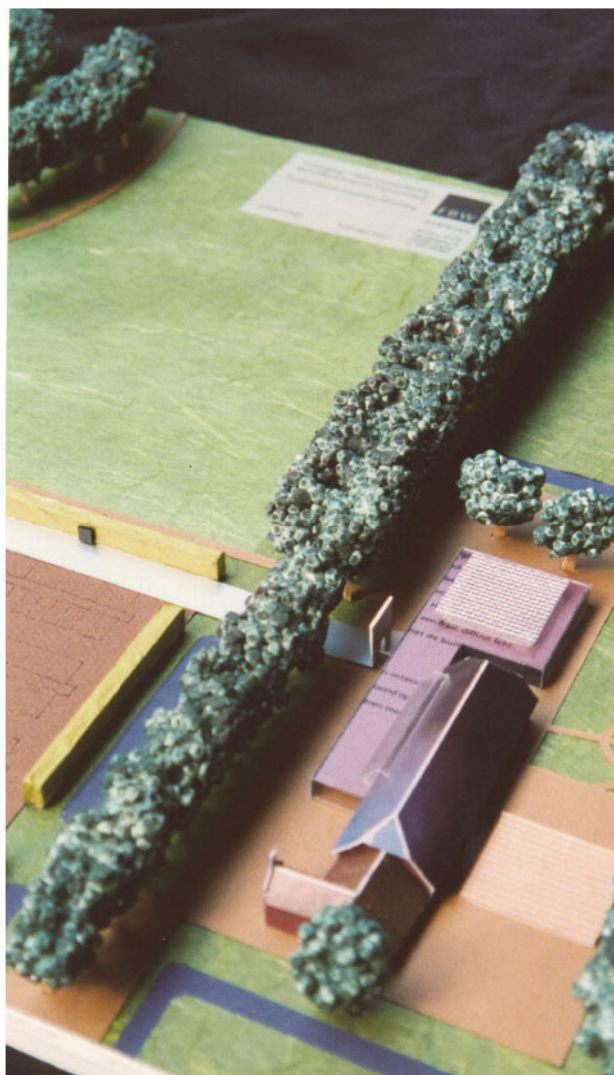
Het opstellen van een meerjaren onderhoudsplan geschiedt “waardevrij”. Dat wil zeggen dat de inspecteurs op een consistente en gedefinieerde methode de conditie vastleggen van het interieur, het exterieur, de installaties en de terreinen. Door middel van de door de opdrachtgever aangegeven prioriteiten wordt vervolgens de middelenvraag voor de instandhouding in beeld gebracht. Op deze wijze heeft de opdrachtgever te allen tijde inzage in de financiële consequenties van haar instandhoudingbeleid.

5.2 vervolgtraject

De overeengekomen masterplan ingrepen worden naar prioriteit gepland, en de ramingen worden, indien gewenst, omgezet van projectgerelateerde budgets naar budgets op jaarbasis.

De kostenbeheersing ligt binnen de verantwoordelijkheid van de architect, zowel in het scenario waarbij de architect zelf de deelprojecten uitwerkt alsook in het scenario waarbij de architect optreedt als begeleider van een andere ontwerper die een deelproject uitwerkt. Ook hiervoor kunnen wij ons volledig vinden in de procesgang zoals uitgestippeld in de (concept)overeenkomst “*Studieopdracht voor de restauratie, renovatie, verbouwing en inrichting, nieuwbouw en buitenaanleg van de voormalige Landcommanderij Alden Biesen te Rijkhoven - Bilzen*”. Het conventionele model waarbij de architect zorg draagt voor de bewaking van het budget en direct rapporteert aan de opdrachtgever komt naadloos overeen met de door ons voorgestelde aanpak.

Gezien het feit dat de architect deze verantwoordelijkheid draagt ligt het voor de hand dat de directievoering door de architect zelf dient te geschieden. Gezien de fysieke afstand zal echter (permanent) een door de bouwheer aangestelde opzichter voor alle werkzaamheden onontbeerlijk zijn.

Nieuwbouw bezoekerscentrum vereniging Natuurmonumenten 's-Graveland

Restauratie St Joseph's cathedral Dar es Salaam Tanzania

Uitbreiding kasteel Montfoort

6 team

Een voorstelling van de samenwerkingsverbanden die het ontwerpteam aangaat voor uitvoering van de opdracht in het bijzonder indien de samenwerkende bureaus nog niet voorgesteld werden binnen het kader van het bij de Open Oproep ingediende dossier; in dat geval moet een korte voorstelling van de samenwerkende bureaus toegevoegd worden bestaande uit een korte toelichtingsnota betreffende werking en de ambities, een voorstelling van de interne organisatie en de infrastructuur en een voorstelling van het eigen werk.

In de masterplanfase ligt het accent van de opdracht op architectonisch en landschappelijk ontwerp alsmede onderzoek van historische en geografische onderwerpen. In vervolgfases zal dit accent verschuiven naar andere disciplines zoals bijvoorbeeld technische uitwerking en bouwplaatsmanagement.

Ondanks deze splitsing in disciplines staan wij een sterke cohesie van het team voor, die gedurende het gehele proces constant blijft. Dit betekent dat in principe er één team is dat vanaf het begin van het masterplan tot en met de uitvoering van deelprojecten in de basis hetzelfde is en uit dezelfde, hieronder genoemde hoofdpersonen bestaat.

6.1 Coördinatie en architectuur

FBW neemt de taak op zich de algemene projectcoördinatie uit te voeren en neemt ontwerpbeslissingen. Zij zijn het aanspreekpunt voor de bouwheer en andere partijen in het proces en penvoerend voor het ontwerpteam.

Belinda van Buiten en **Antoni Folkers** zullen deze taken voor hun rekening nemen, vermocht de opdracht gegund worden. Dagelijkse ondersteuning zal plaatsvinden van de kant van andere medewerkers van **FBW** architecten, het bureau kent momenteel vijf medewerkers. Overigens wordt het bureau, haar organisatie en track record als bij de bouwheer bekend verondersteld.

FBW zal verder ondersteund worden in haar taken door **ABT** Adviesbureau voor Bouwtechniek BV.

ABT is een bureau van onafhankelijke raadgevende ingenieurs met totaal circa 190 medewerkers, met vestigingen in Velp, Delft en Antwerpen, en dat adviseert op het gebied van de bouw. Naast het advieswerk betreffende de draagconstructie en de fundering van gebouwen wordt geadviseerd op het gebied van de Bouwtechniek, Bouwmanagement, Civiele Techniek en Technische Installaties. Het bureau is lid van de ONRI.

ABT heeft hiermede praktisch alle belangrijke disciplines wat betreft het ontwerp en begeleiding

van het bouwproces onder een dak, met bewuste uitzondering van het architectonisch ontwerpwerk. Hierdoor is het mogelijk om binnen een project, en met name een complex project zoals Alden Biezen waarbij de contouren nog zijn te bepalen en over de invulling nog zeer weinig bekend is, samen te werken met een enkele partij. Dit maakt de structuur van het ontwerpteam eenvoudig.

Professor **Frans van Herwijnen** (1953) is een van de directeurs van ABT en, gezien de lange en vruchtbare werkrelatie tussen hem en Belinda van Buiten en Antoni Folkers, voor ons de aangewezen vertegenwoordiger van ABT voor dit project. Frans van Herwijnen is van huis uit constructeur en heeft een groot aantal aansprekende draagconstructies op zijn naam staan. Ook is hij de laatste tijd betrokken bij belangrijke reconstructieprojecten zoals Sanatorium Zonnestraat te Hilversum en de Hogeschool voor de Kunsten te Arnhem. Daarnaast bekleedt hij sinds 1998 de leerstoel Constructief Ontwerpen aan de TU te Eindhoven.

De samenwerking tussen ABT - en met name Frans van Herwijnen - en FBW dateert uit 1995. Het eerste project dat in samenwerking tot succesvolle uitvoering leidde was de uitbreiding van het restaurant in Kasteel Montfoort. Andere projecten die door samenwerking tot stand kwamen waren onder anderen de Raad voor de Kinderbescherming te Arnhem in 1998 en het paviljoen de Phoenix in Utrecht in 2000. Op dit moment wordt er samen met ABT gewerkt aan het ontwerp voor een nieuw bezoekerscentrum voor Natuurmonumenten te 's-Graveland.

Een bijzondere plek in de samenwerking tussen FBW en ABT neemt het uit 1999 daterende project in Ethiopië, in. Op uitnodiging van de Europese Gemeenschap werd in meervoudige opdracht een masterplan vervaardigd voor de overleving van de wereldberoemde rotskerken van Lalibela.

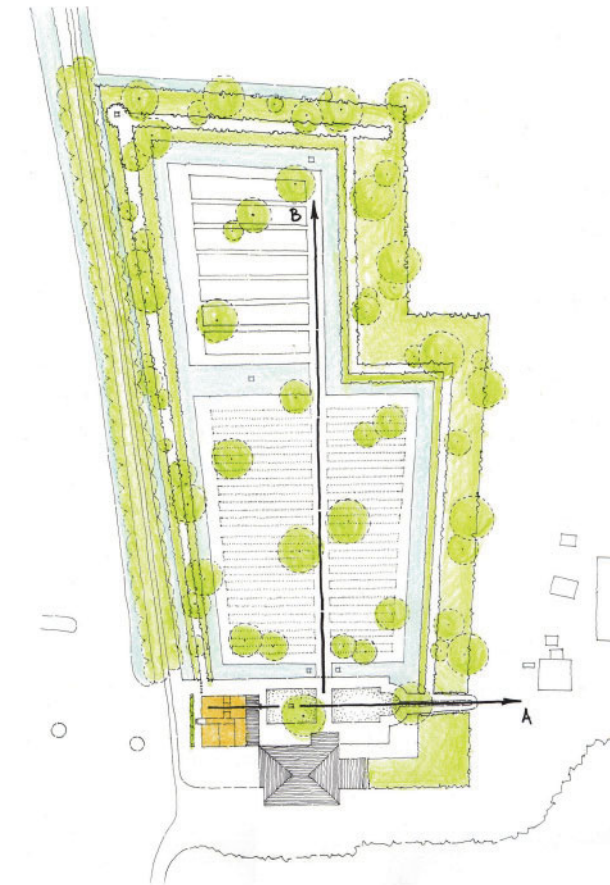
Tijdens de masterplan fase zal de ondersteuning door ABT zich vooral toespitsen op algemene advisering en het vervaardigen van kostenramingen. Voorts, indien gewenst, kan ABT zorgdragen voor het vervaardigen van een installatietechnisch masterplan, een HSE rapportage en veiligheidsplan alsmede een lange termijn onderhoudsplan.

Daarnaast kan ABT zorgdragen voor de benodigde lokale expertise mbt regelgeving en procedures vanuit de vestiging te Antwerpen. ABT kan hierin, indien nodig geacht, steun vragen van de kant van het Bureau Bouwtechniek dat met ABT is gelieerd en onder hetzelfde dak te Antwerpen is gevestigd.

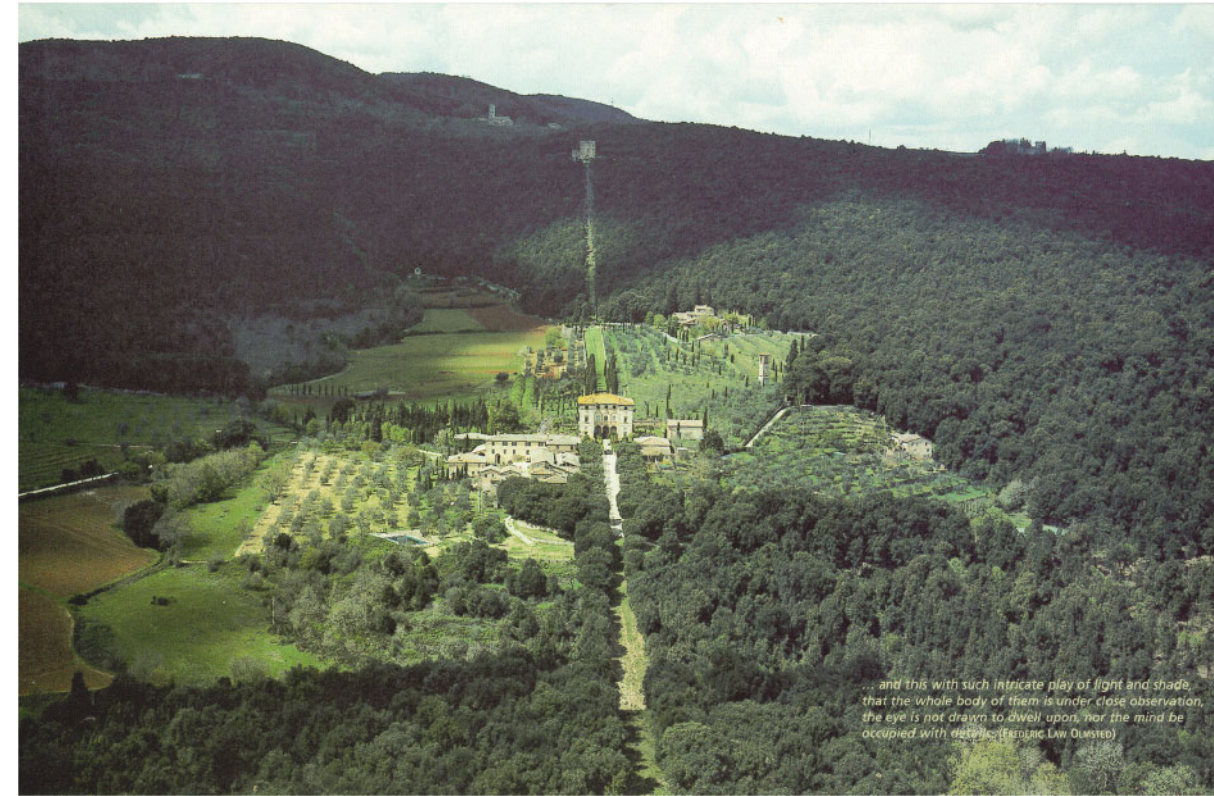
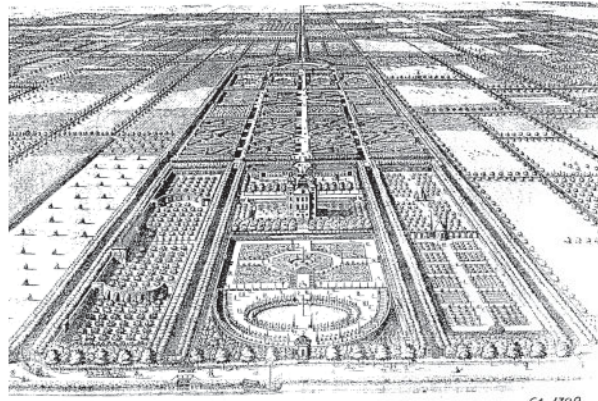
In de fases na de voltooiing van het masterplan zal ABT een groeiende rol van betekenis in het team gaan vervullen. Nog onbekend is in hoeverre bepaalde diensten - zoals installatietechnische advisering en directievoering - door de opdrachtgever zelf worden verricht, maar in principe is het mogelijk om het door ABT te verrichten takenpakket flexibel aan te passen.

International design competition Lalibela, shelter for rock hewn churches

Herbestemming buitenplaats Brakenstein te Texel, vereniging Natuurmonumenten

6.2 Landschapsarchitectuur

Gerrit Smienk (1938) studeerde in 1970 af aan de TH te Delft als architect. Hij bekleedde meerdere taken in het onderwijs, eerst in Delft als wetenschappelijk (hoofd)medewerker bij de vakgroep landschapsarchitectuur, later onder meer als directeur van de Academie van Bouwkunst te Amsterdam en als visiting professor aan de AA School te Londen. Sinds 1996 zet hij zijn ervaring als wetenschapper en analyticus in bij het ontwerp van landschapsinrichtingsplannen en andere projecten onder de naam van zijn bureau 'Atelier voor Denkwerk'.

Belangrijke aandacht binnen zijn studies en publicaties van zijn hand krijgen de landbouvilla's van Palladio en de introductie van de Italiaanse Renaissancistische landschapsinrichting in het Nederlandse landschap in de zeventiende eeuw.

Samen met oa Koen Ottenheim ontwierp hij in 2001 een herinrichtings- en reconstructieplan voor het landgoed Heemstede bij Houten, waarbij de restauratie van een zeventiende-eeuwse landschapstuin en haar verweving in het verstedelijkende ommeland aan de orde was.

Gerrit Smienk zal binnen het team de taken van landschapsontwerp en advisering inzake historische onderbouwing op zich nemen. In de uitwerking van het landschapsontwerp zal hij zich laten ondersteunen door de landschapsarchitect **Harry Derks** (1952) van **DLA+** landschapsarchitecten uit Groesbeek. Harry Derks heeft een groot aantal projecten voor zeer uiteenlopende opdrachtgevers uitgevoerd, waaronder meerdere cultureel-archeologische projecten zoals bijvoorbeeld de Vloedberg op Tholen en de ontsluiting van een Romeinse villa te Kaalheide bij Kerkrade.

Naast deze samenwerking zal er een intensief contact gezocht worden met de personen of bureaus die in het recente verleden onderzoek of ontwerpwerk hebben verricht aan, met name, het Engelse Park.

Nieuw Heemstede, nieuw leven voor een historische buitenplaats in een regionaal parklandschap, tussen Houten, Nieuwegein en Utrecht

Toscane, Villa Cetinale (foto Peter van Bolhuis)

6.3 Historisch onderzoek en restauratie

Koen Ottenheim (1960) is hoogleraar architectuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft vele publicaties op zijn naam staan waaronder monografieën over architecten en bouwwerken uit de zeventiende en achttiende eeuw. Buiten zijn onderwijstaken is hij betrokken als adviseur van de Rijksbouwmeester bij meerdere restauratieprojecten zoals de Oranjezaal in Paleis Huis ten Bosch en het landhuis De Trompenburg te 's-Graveland. Daarnaast is hij voorzitter van de Nederlandse afdeling van ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites*) en lid van de commissie welstand en monumenten te Utrecht.

Koen Ottenheim is een geografische buurman van FBW architecten waardoor het voor Belinda van Buiten en Antoni Folkers eenvoudig is hem te consulteren bij projecten waarbij kennis van de zeventiende- en achttiende-eeuwse architectuurhistorie benodigd is. Eén van die projecten betreft het masterplan voor natuur- en cultuurmonumenten voor de Vereniging Natuurmonumenten op Texel. Onderdeel van dit masterplan betreft de reconstructie van de achttiende-eeuwse buitenplaats Brakenstein.

Koen Ottenheim laat zich ondersteunen voor de uitwerking van monumenttechnische details door **Hans Vlaardingbroek** van het bureau voor architectuur en bouwhistorie Vlaardingbroek & Wevers te Utrecht.

Hans Vlaardingbroek, die in 1989 afstudeerde aan de Technische Universiteit te Delft op een restauratieplan van het kasteel Charle-Albert te Watermaal-Bosvoorde, is betrokken geweest bij de restauratie van een aantal monumentale interieurs zoals de Gobelinzaal van Ridderhofstad Gunterstein en, in samenwerking met Koen Ottenheim, het landhuis De Trompenburg. Ook heeft hij de reconstructieplannen getekend voor de uit 1793 daterende folly 'de Rots' bij Gunterstein.

Restauratie De Trompenburg, 's-Graveland

Reconstructie folly 'de Rots' op Gunterstein te Breukelen

Architecten
Nederland

Postbus 14174
3508 SG Utrecht
tel 030-2540851
fax 030-2518278
fbw.nl@wxs.nl

